

Žena, majka, nemajka

Ušić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:256689>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

IVA UŠIĆ

**ŽENA, MAJKA, NEMAJKA: KONSTRUKCIJA MAJČINSTVA U SUVREMENOM
HRVATSKOM KNJIŽEVNOM I KULTURNOM PROSTORU**

Diplomski rad

Pula, travanj 2023. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

IVA UŠIĆ

**ŽENA, MAJKA, NEMAJKA : KONSTRUKCIJA MAJČINSTVA U SUVREMENOM
HRVATSKOM KNJIŽEVNOM I KULTURNOM PROSTORU**

Diplomski rad

JMBAG: 0111121775, redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Dulibić

Pula, travanj 2023. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student _____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis _____

ZAHVALA

Svima, koji su mi na bilo koji način pomogli prilikom izrade ovog rada, od srca veliko hvala.

Posebno se zahvaljujem izvanrednoj mentorici doc. dr. sc. Dubravki Dulibić. Još jednom hvala na korisnim savjetima, pruženoj pomoći i podršci te velikom razumijevanju i uloženom trudu kako prilikom pisanja završnog rada, tako i prilikom studiranja.

Mojim dragim roditeljima, ne postoji toliko veliko hvala koje bi bilo dovoljno za vas. Za mene ste vi primjer iz udžbenika za uspješne roditelje i naslovna fotografija albuma sretne obitelji. Najveće vam hvala što ste uvijek bili uz mene, gurali me, bodrili, podupirali i „brojali“. Dali ste mi sve što jedan roditelj može dati svome djetetu i nikada se nemojte bojati da ste trebali više. Možda vam nikada nisam rekla, ali divim vam se i sve što u životu želim biti jest roditelj kakvi ste vi bili meni i mojem bratu. Hvala za svaku pohvalu, suzu, kaznu, poruku, poziv. Hvala za brigu, ljubav, ponos i podršku.

Mojem suprugu Mauriciu, najveća hvala što je od prvog dana najviše vjerovao u mene. Kada sam bila na izmaku snaga i na rubu da odustanem, uvijek me uspio izvući i natjerati da zagrizem još više i jače. Hvala ti za razumijevanje, strpljenje, ljubav i poštovanje. Veselim se našim sljedećim zajedničkim uspjesima.

Mojem sinu Raulu. Onome zbog kojega je sve dobilo smisao, zbog kojega sve vrijedi i za kojega se sve isplati. Ovo je najmanje priča o meni, ovo je priča o tebi koji si bio tolika motivacija. Ti si razlog što noći nisu bile tako duge dok sam ovo pisala, znajući da ću dan provesti s tobom. Ti si moj dokaz da se sve može. Hvala ti sine što si bio toliko nezahtjevan i dao mami toliko vremena da i ovo poglavlje života zatvorimo zajedno. Najveću školu učim s tobom i tek smo počeli, ovo je bio *mačji kašalj*, veselim se svemu što ćeš me ti naučiti. Voli te mama.

Ovaj rad posvećen je ženi koja je moja mama, i dječaku kojem sam ja mama.

Sadržaj

UVOD	1
2. O ROMANIMA	2
2.1. <i>Ljeta s Marijom</i> , Olja Savičević Ivančević.....	2
2.2. <i>Sinovi, kćeri</i> Ivane Bodrožić	4
2.3. <i>Doživotna robija</i> Vedrane Rudan.....	6
2.4. <i>Život bez krpelja</i> Vedrane Rudan	8
3. MAJČINSTVO	9
3.1. Definicije majčinstva	9
3.2. Tipovi majki	10
3.3. Roditeljstvo i roditeljski stilovi	11
3.3.1. Autoritativni	12
3.3.2. Autoritarni.....	12
3.3.3. Popustljivi	12
3.3.4. Ravnodušni	13
3.4. Mitovi o roditeljstvu	13
3.5. Savjetnici i priručnici o majčinstvu	14
3.6. Mlada majka	19
3.6.1. Dojenje	19
3.6.2. Kašice	20
3.6.3. Nošenje	22
3.6.4. Spavanje	23
3.6.5. Čišćenje	23
4. ŽENA-MAJKA.....	24
4.1. Kada se rađa majka?	24
4.2. Žena, no ne i majka	26
5. NEMAJKA.....	27

5.1. Neuspjeh ostvarivanja idealnog majčinstva ili što se žene boje priznati?	29
5.2. Postporođajna depresija i <i>baby blues</i>	32
5.3. Abortus - pravo na život ili životno pravo	37
6. ŽENA-MAJKA-RADNICA.....	40
ZAKLJUČAK.....	42
LITERATURA	45
SAŽETAK	49
SUMMARY	50

UVOD

Ovaj će diplomski rad u potpunosti govoriti o ženi-majci. O ženi-majci u različitim oblicima njezina bivanja, o različitim vidovima njezinih obveza i zadaća, o odgovornostima i nadasve očekivanjima koja se pred nju nameću. O uspjesima i neuspjesima, brigama i strahovima majčinstva.

Rad smo koncipirali na način da započinjemo romanima kojima je glavna tema žena, žena majka, odnosno neuspjela majka ili nemajka. Svi romani pripadaju suvremenoj hrvatskoj književnosti i pišu ih autorice. Od romana Olje Savičević Ivančević *Ljeta s Marijom, Sinovi, kćeri* Ivane Bodrožić do romana Vedrane Rudan *Život bez krpelja i Doživotna robija*.

Ti romani pripovijedaju o različitim aspektima majčinstva, raznovrsnim oblicima odnosa prema djeci stavljajući u prvi plan žensko i ženino shvaćanje roditeljstva. Majčinske ljubavi i majčinske krivnje, odnosno, svih zadaća i izazova koje majčinstvo donosi. Usporedno ćemo istraživati što sve danas majka mora znati, treba raditi i kakvom treba biti kao majka, a kako bi zadovoljila društvene standarde majke, dobre (idealne ili prave) majke i žene. Cilj je proučiti suvremene društvene trendove majčinstva, njegove imperitive i stereotipe. A u tom smislu majčinstvo ćemo dakle promatrati kroz njegovu suvremenu književnu i kulturnu reprezentaciju.

Pregršt je naime mrežnih stranica i blogova koji se bave temama majčinstva i odgoja. Važno je istaknuti da su savjeti za nove mame nebrojeni, tako da ćemo izdvojiti samo nekolicinu koji su današnjoj majci gotovo neizbježni. Vidjet ćemo što se danas nameće ženi kako bi mogla i znala raditi posao koji joj je podarila Majka Priroda, ali i koliko su se odgoj, obrazovanje i feminizam majčinstvo kroz nekoliko generacija promijenili. Savjetnici o majčinstvu u tom se smislu pokazuju dragocjenom literaturom. Zanimat će nas na koji se način gleda na ženu koja se nije ostvarila kao majka, kakav je stav društva prema ženama koje ne žele ili odbijaju biti majkama, a samim time i ženama koje se odluče na pobačaj. Romani će nam otvoriti neke od tih tema i njihovom analizom i započinjemo. Mrežne stranice koje su vrlo popularne među majkama i koje su nam glavni izvor kako bismo doživjeli svijet današnjih majki bit će *Muf, Krik, Supermame, Roditelji, Krilo, Mamadrama Mamologija, Miss7* i neizostavne *Rode*, ali i druge. Sve se te mrežne stranice bave pitanjima majčinstva,

često imaju koncept otvorenih pitanja gdje žene iznose svoja iskustva, stajališta i mišljenja. Prvenstveno su to priče iz života i svakidašnji problemi s kojima se žene susreću. Ističu se savjeti i pravila o majčinstvu, stvari koje bi svakako majke trebale izbjegavati, ali i one kojih bi se obavezno trebale pridržavati (počevši od začeca, trudnoće, poroda pa sve do povratka na posao). Što drugim riječima znači i da je u fokusu prije svega mlada majka, odnosno, majka koju tek treba uvesti u majčinstvo. Važno je naglasiti sve ženine zadaće, njezine obaveze prema suprugu, kućanstvu, djeci, ali i prema poslu i radnom mjestu.

Je li realno očekivati od jedne osobe da u potpunosti izvršava sve te zadaće savršeno? Kako udovoljiti svim tim zahtjevima koje se pred majčinstvo postavljaju? To su sve pitanja koja se u radu otvaraju, dok za njima slijede i sljedeća: Je li otac tek pomoćni radnik majci ili ravnopravni roditelj? Tko su nemajke i kako druge žene gledaju na njih? Je li biti nemajka uvreda ili kompliment? Odnosno (i ukratko), što sve današnja mama mora, treba, smije, ne mora i ne smije?

2. O ROMANIMA

2.1. *Ljeta s Marijom*, Olja Savičević Ivančević

Roman Olje Savičević Ivančević govori o ženskim sjećanjima unazad stotinjak godina. Rane su to godine prošloga stoljeća, a radnja je smještena u nepoznati dalmatinski gradić gdje sve žene nose ime Marija, no s nekim izvedenicama. Tako se neke Marije nazivaju Marijola, neke Maša, Mara ili Mare. Svaka od Marija ima svoju životnu priču, pravu žensku priču o odrastanju i stasanju u prilikama karakterističnim za to povijesno razdoblje. Kroz njihove priče i sudbine saznajemo za prva zaljublivanja, menstruacije, trudnoće, ali i pobačaje. Oslikava se stav prema ženama, njihovom položaju u društvu i problemi s kojima se susreću. Poželjno je bilo oženiti siromašnu ženu, takve su se žene smatrale odanijima i poslušnijima. Naravno, važno je bilo i ima li muših srodnika te koliko ih ima jer ako bi dolazila iz obitelji gdje su samo žene, moglo bi značiti da će i ona rađati samo djevojčice.

U konačnici, rekao je stic Pepik iz Sušica, ako se već ženiš, a nisi siromah, pametnije je odabrati ženu iz nižeg staleža, jer su odanije, podatnije i bolje i u kući i u postelji (Savičević Ivančević, 2022: 27).

Unatoč svim preprekama, nerazumijevanju, nemoći, odlascima i rastavama, žena je prikazana kao korijen bugenvilije koji buja i raste, napreduje i širi se baš poput one obiteljske biljke koja krase kuću sadašnjih Marija. Bugenvilija je snažna metafora za žensko potomstvo toga vremena. U vremenu kada se ženski potomci nisu niti spominjali na obiteljskim stablima, žene su sačuvale svoju povijest. Baš poput stabla bugenvilije koja ima tako snažno korijenje da traje desetljećima, tako je i svaka Marija sačuvala i prenosila svoju životnu priču s koljena na koljeno. U današnje vrijeme, nepostojanje ili nijekanje žena u obitelji linijama je nezamislivo, što potvrđuje i ovaj razgovor suvremenih Marija. Kada tinejdžerica Marija treba napraviti obiteljsko stablo svojih predaka, mama ju upozorava da neće dobiti puno informacija o ženama, osim kao roditeljama dječaka:

A propos obiteljskog stabla – tu žene baš i ne postoje, osim kao roditelje dječaka. To sam ti htjela pokazati, rekla je mama. Rodoslovlje prati obiteljsku mušku liniju od 17. stoljeća do onog trenutka kad se nekom promašenom mediteranskom ili dinarskom subjektu ne rode kćeri. Tako se za nas ta knjiga završava s teta Tonkom i sa mnom kao reproduktivnom omaškom. Dakle, na tvom obiteljskom stablu tebe nema (Savičević Ivančević 2022: 31).

Zapanjujuća je ta činjenica o nijekanju žena. Baš kao što Olja Savičević Ivančević ističe: te žene kao da nisu ni postojale. O njima ne postoje nikakve uspomene, sjećanja, podaci. Bile su nalik sjeni, barem one koje su rađale mušku djecu. A ona koja je rađala žensku djecu, blijedila je čak i u sjećanjima. Osobito u zapisima.

Njihove pretkinje-kćeri, o kojima se znalo samo kako su se zvale i tko su im muški preci, nikad nisu odrasle, nikad nisu imale profesiju, nikad se nisu udale ni imale djecu, nikamo nisu išle i putovale, niti su ikad umrle. Postojale su samo kao djeca, a kao žene bile su izbrisane iz povijesti, ne samo iz povijesti obitelji nego i povijesti općenito (Savičević Ivančević 2022: 21).

Unatoč diskriminaciji i potlačenosti, žene su se isticale kao dobre majke. One koje svoju djecu vole bezuvjetno. Trude se, odgajaju ih i uče važnim stvarima.

Bilo je nekih dječjih problema s probavom u to doba koje je pedijatar proglasio lijenošću, pa je mama stražarila nad njezinom stolicom bodreći svaki buć! koji

bi odzvonio u zahodu. Bodrila je mama kćerkina mala govna, sastavni, ali i rastavni dio svakog ljudskog bića (Savičević Ivančević 2022: 20).

Svaka žena duboko u sebi nosi jednu Mariju: jednu sudbinu, jednu neshvaćenu stranu postojanja i barem jednu prepreku ili nedoumicu s kojima se susretala Marija romana Olje Savičević Ivančević . Zbog toga ovaj roman predstavlja krik žena da se upišu u povijest i prije svega u obiteljsko stablo svih generacija. Krik da se potvrdi postojanje žene kao takve, ali i žene kao majke, sestre, prijateljice i one koja je zaslužna za proširivanje obitelji i samoga obiteljskoga stabla. Roman Olje Savičević Ivančević je vapaj svake žene da bude prihvaćena, uočena, zapisana i poštovana.

2.2. *Sinovi, kćeri* Ivane Bodrožić

Ivana Bodrožić donosi nam priču o zaključanosti¹ iz različitih perspektiva. Piše o društvenoj, obiteljskoj i intimnoj zaključanosti, opisuju se tri lika: majka, sin i kći. Prva priča donosi ispovijest mlade žene koja je nakon prometne nesreće prikovana uz krevet. Ona ne može govoriti, kretati se... Jedino što joj preostaje, uz pomicanje očiju, jest razmišljanje. U bolničkom krevetu prisjeća se svih detalja koji su obilježili njen život. Duboko proživljava odnos sa svojom majkom ali i emotivnim partnerom koji je znatno drugačiji od drugih muškaraca do tada prisutnih u njenom životu.

Moja draga mama. Najradije bih joj sjela u krilo i sve priznala. Ali to sada više nije moguće. Oči su mi najveći dio dana prikovane uza strop. (Bodrožić 2022: 21)

U sjećanje joj se urezao bakin savjet dan pri polasku u školu, njezina uputa da se potruži nikada ne biti iznimka. Kritika je to naime svjetonazora u kojem ljudi vjeruju kako bi svaka osoba trebala pripadati određenom kalupu. Najbolje je stopiti se s masom i ne odskakati previše od prosjeka. Tradicionalni i konzervativni ljudi ne trpe

¹ Sindrom čovjeka zaključanog u vlastito tijelo je stanje budnosti i očuvane svijesti uz nemogućnost mimike, pomicanja tijela, govora, ili komunikacije kodiranim pokretima očiju. Bolesnici imaju očuvane kognitivne funkcije i budni su te otvaraju oči, a imaju očuvane cikluse budnost-spavanje. Oni ne mogu pomicati donji dio lica, žvakati, gutati, govoriti, disati odnosno pomicati udove. Mogući su vertikalni pokreti očima; bolesnici mogu otvarati i zatvarati oči te trepnuti određeni broj puta kako bi odgovorili na pitanje.

intelektualce, osobito kada je riječ o ženama i djevojčicama. Jer one moraju biti tihe, poslušne, uredne i dobre.

Nemoj nikada biti „osim“, govori mi baka dok me vuče za ruku ulicom na putu do predškolskog vrtića... trebam ići tamo kuda idu svi drugi, trebam slušati što mi se kaže i ne postavljati pitanja, trebam izgledati kao drugi, misliti i željeti što i sva druga djeca. ... njemu baka nikada nije rekla da ne bude „osim“ jer za dječake je to dobro, oni se tako uče izboriti za sebe. Pa čak i kad je udari nogom u cjevanicu tako jako da baka glasno jaukne na dvorištu, toliko da izađe susjeda, navečer mi kaže dok me pokriva pernatom dunjom: „Nemoj nikome reći. Nemoj reći mami, to su ti muški.“ (Bodrožić 2022: 39)

Drugi glavni lik romana je sin. Rođen u tijelu žene, ne može se poistovjetiti sa ženskim tijelom i od najranije dobi shvaća da je oduvijek trebao biti dječak. Zbog svog izbora da živi onako kako se i osjeća, osuđen je na nerazumijevanje i izživljavanja okoline. Iako će promjena imena, i operacija promjene spola uvelike doprinijeti njegovom samopouzdanju, činjenica da je mnoge stvari propustio zbog svoje zaključanosti u tuđem tijelu, neprestano u njemu izaziva nemir. Podrška mu je njegova djevojka.

Ljudi bez djece uglavnom žive ljepše roditeljstvo, zamišljeno i dorađeno najboljim maštarijama za koje su sposobni, od onih sa stvarnom, manjkavom djecom. (Bodrožić 2022: 58)

Treći lik romana Ivane Bodrožić je majka. Žena odrasla u nasilnoj patrijarhalnoj obitelji uz oca ovisnika, okružena opomenama, zabranama i osjećajem da nije dovoljno dobra. Udajom za muškarca kojeg voli, dolazi u obitelj koja je daleko tradicionalnija od njene te se, osim naporna rada, od nje očekuje i da rodi sina koji bi nastavio obiteljsku tradiciju. Uz mnoštvo problema, u mladim joj danima najviše problema stvara svekrva koja se postavlja u nadređeni položaj neprestano komentirajući i ocjenjujući njezine postupke:

U ovu kuću stanu najviše dvije žene, jedna da radi šta joj se kaže. A druga da zapovijeda i bude glava kad muških nema. (Bodrožić 2022: 77)

Majka, upravo zbog svoje mladosti i teška života, ima kompleksne odnose sa svojom djecom. Sa sinom se rijetko čuje iako joj jako nedostaje, a s kćeri ima kontakt prepun tenzija. Kći je sigurna da tek sad kad je prikovana za krevet, majka uživa što može uz nju ponovno proživljavati prve dane majčinstva kada je njoj – kao malenu djetetu – neophodna bila cjelodnevna briga.

Kad ono svoje što si kupala, ljubila, nosala dok je bilo malo, tako završi. Koliko sam noći probdjela, pa pješice u ambulantu po mraku, pa daj zadaće, pa uči, opominji, kontroliraj, pa moraš biti i učiteljica, i medicinska sestra, i psiholog. Nadaš se da će jednog dana postati nešto. U zvijezde ga kuješ, a onda sve ovako ispadne...(Bodrožić 2022: 54)

Na bolničkoj postelji svoje kćeri majka preispituje svoje odgojne metode. Nikada nije razumjela zašto se kći toliko ljuti na nju, zašto joj sve smeta, a zapravo je shvatila da ju je gušila svojom pretjeranom brigom i ljubavlju.

Nisam znala, nisam to tada shvaćala, samo kad bih je pustila, zauvijek bih je dobila nazad. Nisam ja ništa drugo htjela nego da ostane... shvatila sam, ona će uvijek ostati tu, ali je više nikada neću imati. Zato sam sada dobila sve što je od nje ostalo. (Bodrožić 2022: 257)

Roman Ivane Bodrožić prisiljava čitatelje na razmišljanje o ljudskoj slobodi, pravima i mogućnostima da svaka osoba živi život kakav želi izabrati. *Sinovi, kćeri* su roman o ljubavi, obitelji i društvenim odnosima. Sindrom zaključanosti istovremeno služi i kao metafora za pojedinačne živote i društvo u kojem živimo. Svaka osoba je zaključana na svoj način i iz svojih razloga. Bitno je razlikovati onu krucijalnu zaključanost od bezazlene, ali je itekako važno prepoznati zaključanost drugoga i pomoći mu s integracijom.

2.3. *Doživotna robija* Vedrane Rudan

Vedrana Rudan čitateljima pruža drugačiju sliku majčinstva. U romanu *Doživotna robija* iz 2022. Rudan je bez pretrjeranog obzira spram društvenih konvencija

govorenja o majčinstvu, opisala tzv. autentično iskustvo majčinstvo. Rudan ne poriče ljepotu majčinstva, ali iznosi prave, realne, svakodnevne situacije koje nisu gledane kroz ružičaste naočale. Kada mlada djevojka Lola, kći uspješne poslovne žene, ostane u drugom stanju, njena beba odjednom postaje sve što je željela.

Majka joj pokušava objasniti što majčinstvo podrazumijeva, ali djevojka je odlučna postati majkom. Želi naime dijete kako bi učvrstila vezu s njegovim djetetom, svojim ljubavnikom s kojim ne može formalizirati ostvariti odnos kakav želi. Njezina majka komentira takvo njezino ponašanje riječim koji poprilično jasno objašnjavaju na što se naslovna sintagma romana odnosi:

Ti sebi ispunjavaš hir, ti nemaš pojma što te čeka, a nitko te ne može spriječiti da si život ne pretvoriš u pakao. Mogla si čekati, putovati, učiti, biti majka je doživotna dobija bez prava pomilovanja. (Rudan, 2022: 74)

Ipa, njezina kći Lola od sebe ne očekuje mnogo. Odrasla u ženskoj obitelji s bakom i majkom, izuzetno uspješnim i imućnim ženama, Lola je njihova čista suprotnost. Zaljubivši se u oženjenog Roberta, neprestano mašta o trenucima koje će provesti zajedno. Monotoniju njezina života razbija saznanje o trudnoći, ali i činjenica da želi roditi dijete kako bi dio Roberta zauvijek imala uz sebe. Iako to niječe, Loli je itekako nedostajao otac dok je odrastala, no i majka kojoj je zamjera da joj je posvećivala premalo ljubavi i pružala vrlo malo topline. Majka je često naime bila okupirana poslom, a Lola je bila željna majčine ljubavi i podrške. Usto, i sama pomisao da bi majka pronašla novog muškarca, budila joj je nelagodu i zebnju.

Mene bi za srce ugrizla vijest da mi je mama kurva ili da ima nekog muškarca. Željela sam da bude samo moja, da njezin parfem Mis Dior draška samo moje nosnice. I danas me grije ljubav moje pokojne majke što nije nikakvo čudo jer me nijedna druga ljubav ne grije. (Rudan, 2022: 18)

Majčina ljubav bila je sve čemu je težila. Majka ju je osigurala financijski, priuštila joj djetinjstvo uobilju, no ona je odrastala žudeći za majčinom pažnjom. Lola je upravo vapila za majkom, slomila bi ju činjenica da svoju ljubav prema majci mora dijeliti s nekim drugim.

Bila sam sretna što ne moram dijeliti ljubav moje lijepe, uspješne, uvijek nasmijane mame. (Rudan 2022: 31)

2.4. *Život bez krpelja* Vedrane Rudan

Svoju knjigu *Život bez krpelja* iz 2018. Vedrana Rudan je predstavila kao autobiografsku priču: knjiga naime pripovijeda o autoričinu odnosu s vlastitom djecom koju – simptomatično (i, podrazumijeva se, kolokvijalno) – naziva krpeljima. Iako, doduše, krpelji mogu biti svi, a ne samo djeca-krpelji.

O majčinstvu Rudan pripovijeda načinom svojstvenim za njezin autorski *modus operandi*: naturalizacija, ironizacije i deromantizacija stvarnosti – to su dakle bitne odlike i toga teksta koji se bavi majčinstvom i to iz pozicije majke. I to majke sad već odrasle djece. Tekst naime povezuje majčinstvo i starenje, daje iskustvo majčinstva u starosti, naglasak postavlja na novi i uvelike promijenjeni odnos prema djeci. Napuštenost i izigranost koju autorica/protagonistica osjeća naličje je beskrajne majčinske ljubavi iz prošlosti. Sa svojom djecom često vodi (imaginarni) dijalog:

Voljela sam vas na način da sam za svaki vas čin, ma koliko bio neprihvatljiv, nalazila alibi (Rudan 2018: 159).

Želi im objasniti da je uživala u njihovu odgoju koliko god je to nekada bilo naporno i teško, ali da majka sve radi iz čiste ljubavi.

...žao mi je što vam nikad nisam uspjela objasniti da sve ono što sam za vas u životu učinila nisam zato jer sam „morala“ nego zato jer sam vas voljela. (Rudan 2018: 160).

Ponajviše govori o njihovu odrastanju i o tome koliko svaka majka treba uložiti napora, truda i ljubavi kako bi odgojila svoju djecu. Majka će za svoju djecu učiniti nemoguće, samo kako bi oni bili sretni, zadovoljni i odrastali bezbrižno.

Da se ponovo rodim, ne bi imala djece, presretna sam što nemam unuke. Družeći se s vlastitom djecom izgubila sam trideset pet godina života. Ne mogu vam riječima opisati taj davež (Rudan 2018:156).

3. MAJČINSTVO

Navedeni romani govore o određenim i to različitim iskustvima majčinstva, kao što se može uvidjeti iz kratko prepričanih njihovih sadržaja. Tim se romana i dalje vraćamo, no sad s obzirom na dvije pojave: a) znanstvene, stručne i popularne definicije majčinstva, ali i roditeljstva b) savjetnike o majčinstvu koji djeluju u uskoj vezi sa suvremenim definicijama majčinstva i roditeljstva.

3.1. Definicije majčinstva

Suvremene definicije majčinstva kakve se mogu naći u rječnicima², zakonima³ i savjetnicima⁴ su suglasne da je

„majka žena koje je rodila jedno ili više djece ; ona koje je rodila u odnosu na one koje je rodila; ona koja štiti i pomaže“.

Osim toga, navikli smo čuti sinonime kao što su mama, mati, mater, no zanimljivo je istaknuti kako se na mrežnoj stranici *kontekst.io* kao sinonimi uz pojam majka vežu pojmovi kao što su kućanica, domaćica, roditeljica, brižna, požrtvovna, samohrana, mlada, vjernica, kršćanka, tješiteljica, kućna pomoćnica i još mnogi drugi⁵, a koliko je ta sinonimija važna, govorit ćemo u nastavku. No evo prvo još objašnjenja pojmova majka i majčinstvo.

Ksenija Vidmar Horvat u djelu *Imaginarna majka* donosi definiciju *dobre majke*, pojma koji je ključan kad je riječ o majčinstvu (bilo onom tradicionalnom, bilo suvremenom):

(...) **dobra majka** znači predanost, ali ne u smislu klasičnog pojma žrtve, njezin je lik bliže predodžbi o sretnom samoodricanju, odricanju od vlastite osobe za dobro drugih, posebice obitelji i djece. To je to takozvano majčinsko 'blaženstvo' koje majci, drže, dolazi prirodno, iz njezine biologije. (Vidmar Horvat, 2013: 134).

Hendelja i Bartolac (2021) opisuju majčinstvo kao značajnu životnu prekretnicu koja u život žene donosi nove socijalne i okupacijske uloge, emocije i odgovornosti. Vrcelj (2019: 111) objašnjava majčinstvo kao „društveno-kulturni konstrukt unutar

² Vidi npr. Školski rječnik hrvatskoga jezika: <https://rjecnik.hr/search/?strict=yes&q=majka>

³ Vidi npr. Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19, 47/20 <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>

⁴ Vidi npr. Jezikoslovac: <https://jezikoslovac.com/>

⁵ Vidi npr. Kontekst: <https://www.kontekst.io/hrvatski/bri%C5%BEa%20majka>

određenog miljea ili određene društvene skupine. Kultura određuje što znači biti dobra majka, koja su ponašanja i stavovi prikladni za majke i kako oblikovati identitet majke“ (Hendelja Bartolac, 2019: 19). Iako je autor nepoznat, na mrežnoj stranici UNIQORNER nalazi se pak znatno liriziraniji opis majčinstva:

Biti majka znači mijenjati život, vrijeme i način razmišljanja zbog djeteta koje je dobila. Mijenjati se iz korijena. To znači dati cijelo srce i uložiti svu energiju za napredak svoje djece i pokazati im kako živjeti. Majka znači imati dobar razlog zbog kojeg će se boriti do kraja svog života... Biti majka znači nikada više ne biti sama u svojim mislima, jer majka uvijek misli dvostruko... (UNIQORNER: <https://www.uniqorner.com/psihologija/sta-znaci-bit-majka>, posjećeno 23. 12. 2022)

Eva Mioč za platformu *Wish mama* opisuje majčinstvo ovako:

Majčinstvo je posao s cjeloživotnim stažem, ne poznaje mirovinu. Naša djeca rastu i postaju dječaci/djevojčice, mladići/djevojke i žene/muškarci, a mi uvijek ostajemo njihove majke (WISH MAMA: <https://www.wishmama.hr/roditeljstvo/savjeti-za-roditelje/uloga-majke/>, posjećeno 17. 12. 2022.)

3.2. Tipovi majki

Na platformi *Wish mama* u kategoriji *Rezervirano za mame* pronalazimo šest tipova majki. Nepoznata autorica kategorizira: *sveznalice*, *smirene mame*, *ravnodušne*, *direktne*, *mame istomišljenice*, *one bez osuda* i *mame s iskustvom*. *Mama sveznalica* je ona koja će svakoj drugoj majci uštedjeti sate i sate na računalima i mobitelima tražeći savjet kako najbolje pomoći svome djetetu, kako prebroditi skok u razvoju ili dojenačke grčeve. *Mama sveznalica* već je to naime proučila. *Smirena* mama je pak uvijek sabrana i staložena. *Ravnodušna* mama vjeruje u svoje odluke i postupke te ih ne načelno ne preispituje. Ne pati od majčinske krivnje (ključnog koncepta u suvremenom majčinstvu), ne razmišlja o tome kako drugi doživljavaju njezin odnos prema svojoj djeci. *Direktna* mama ne uljepšava vlastito majčinstvo, daje konstruktivnu kritiku drugim majkama, kritiku zna i prihvatiti. *Mama s iskustvom* je majka koja postoji samo u odnosu na majke prvorotkinje. Savršeno se snalazi u svim

izazovima majčinstva, rado savjetuje novopečene majke. Mama istomišljenica se pak nikad ne konfrontira, u svemu se slaže s drugim majkama. Vrlo je prijateljski raspoložena.

Na portalu *Miss7* u rubrici *Miss7Mama* (2016) Ana Dokler također donosi tipologiju majki. Navodi pet tipova majki, no također opisuje i karakteristike svakog od tih majčinskih stilova (prema kriteriju benefita za djecu).

Majka perfekcionista je pretjerano kontrolirajuća, zapravo anksiozna majka čija su djeca samokritična, emocionalno prazna, ali istovremeno i odgovorna i pouzdana u izvršavanju svojih obveza. *Nepredvidljiva* majka je tjeskobna, ljuta i pretjerano emocionalna; njena djeca razvila su vještine dobrih procjena različitih ljudskih odnosa, osobito su empatična. *Majka najbolja prijateljica* se odnosi prema djeci ravnopravno, ne postavlja granice, no svoje emocionalne potrebe također zadovoljava kroz dijete. Dijete takve majke je zapravo zakinuto za majku (koja je u položaju prijateljice) a u kasnijoj se dobi djeca takvih majki se u vezama mogu osjećaju nevoljeno, podcijenjeno i ogorčeno. *Majka koja je sebi na prvom mjestu* je najčešći tip majki. Takve majke nisu sposobne vidjeti dijete kao zasebnu osobu. Nerijetko su nesigurne, a djeca od najranije dobi uče da je njihov zadatak pomoći majci kako bi se osjećala bolje. Takva djeca odrastaju u intuitivne ljude s dubokim razumijevanjem za druge, vjerni su i vješti u rješavanju problema. *Cjelovita* majka se pak pojavljuje u svega 10% roditeljskih tipova kombinirajući sva četiri spomenuta stila. Emocionalno je uravnotežena, pomaže djeci da ostvare svoju neovisnost i posvećena je majčinstvu bez obzira na druge obveze. Djeca *cjelovite* majke su spremna na rizike, otvorena za promjene i ne boje se odbijanja.

3.3. Roditeljstvo i roditeljski stilovi

Termin *roditeljstvo* se počinje javljati u trenutku kada se počela intenzivnije promovirati ideja da su za razvoj i odgoj djeteta jednako važni i majka i otac. Tradicionalno se majčinstvo vezuje uz dom i obitelj: brigu i podizanje djeteta u ozračju bezuvjetne ljubavi i to uglavnom u izvedbi majčinstva koja ispunjava društvena očekivanja i pravila. Tradicionalna društvena očekivanja, ali i današnja, od

oca, s druge strane, očekuju model za uspjeh i postignuća za u vanjskom svijetu. To je također podrazumijevalo da se odgovornost za dječji napredak i razvoj pripisuje ocu, dok se naspram tome problemi kao što su na primjer usporen psihološki razvoj djeteta, nezadovoljavajući uspjeh u školi, niska popularnost među vršnjacima i drugo, vežu se uz značajke majčinstva; i to kako u svakodnevnom, vanjskom, doživljaju majčinstva, tako i onom u intrapsihičkom doživljaju koji ukazuje na to kako majka vidi sebe kao majku. O svemu tome piše Pernar (2010: 256) u *Roditeljstvu* navodeći nekoliko glavnih stilova roditeljstva te, također, objašnjavajući najpopularnije mitove o roditeljstvu.

3.3.1. Autoritativni stil roditeljstva krasi one parovi koji pokazuju puno ljubavi i topline prema djetetu, ali dijete također i nastoje kontrolirati. Takav je stil nesumnjivo najzdraviji za rani razvoj djeteta; takvi roditelji na najbolji način postavljaju granice koje su vrlo važne za odgoj i odrastanje djeteta, dok će tako odgajano dijete razviti osobine poput znatiželje, samouvjerenosti, nezavisnosti i dobrog akademskog uspjeha. Djeca odgajana takvim stilom imat će puno povjerenje u svoje roditelje i odrasle osobe, a u kasnijoj dobi prevladavat će osjećaji iskrenosti, poštovanja i zrele odgovornosti.

3.3.2. Autoritarni roditelji su prema Pernar (2010: 257) oni kojima je od roditeljske topline važniji nadzor. U tom stilu roditeljstva ne postoji dijalog, nego samo dva monologa, onaj roditelja i onaj djeteta. Odnos u kojemu se nalaze roditelj i dijete je odnos nadređenosti i podređenosti, odnosno nagrade i kazne. Djeca takvih roditelja najčešće odrastaju s osjećajem straha, lažnog poštovanja, nepovjerenja i neiskrenosti, a razlog tome je roditeljski odnos koji je grub, ciničan i često vrijeđajući za dijete. Autoritarni roditeljski stil često kod djece razvija nisku toleranciju na frustraciju, ćudljivost i agresivnost.

3.3.3. Popustljivi roditelji često zbog prevelike osjetljivosti i topline kojom obasipaju svoje dijete znaju pred njega postavljati premalo zahtjeva. Takva djeca često postaju impulzivna, nezrela i bez kontole. Upravo zbog roditeljske senzitivnosti koja im brani da postavljaju granice i zadatke djetetu, ono ne može dosegnuti svoje vrhunce. Takvi roditelji su često zaljubljeni u svoju djecu, toliko da ih ne žele opterećivati granicama i višim ciljevima.

Voljela sam vas na način da sam za svaki vas čin, ma koliko bio neprihvatljiv, nalazila alibi. (Rudan 2018: 159)

Tu oznaku roditeljstva ističe dakle Vedrana Rudan u romanu *Život bez krpelja* opisujući vlastito iskustvo roditeljstva. To jest dajući sliku sebe kao popustljivog roditelja koji pronalazi opravdanje za sve neposluhe i nepodopštine svoje djece.

3.3.4. Ravnodušni stil roditeljstva jest najnezdraviji odnos. Takvi roditelji djeci poklanjaju premalo ili malo pažnje, ljubavi i emocionalne podrške. Ravnodušni stil roditeljstva se prepoznaje u vrlo ranoj dobi te djeca takvih roditelja od rođenja imaju predispoziciju postati zahtjevna i neposlušna djeca koja neprimjereno mogu sudjelovati u igri ili drugim socijalnim aktivnostima.

3.4. Mitovi o roditeljstvu

Osim toga, Pernar (2010: 257) na temelju stručne i popularne literature uočava nekoliko mitova o roditeljstvu. Na primjer, uvjerenje da je *roditeljstvo je zabavno*. Ističe da je stvarnost znatno drugačija jer je odgoj djece zapravo sa sobom nosi odgovornost, odricanje i predanost.

Djeca su slatka i draga također je još jedan mit. Raširen je među onima koji nemaju djecu ili pak roditeljima odrasle djece ili unuka. Upravo je to razlog zašto mladi roditelji nakon dolaska prinove bivaju razočarani i prolaze fazu deromantizacije očekivanja o roditeljstvu. A tu je također i mit da će djeca nužno biti dobra ako imaju dobre roditelje. Vrlo je opasan mit i onaj da *će dolazak djeteta popraviti loš brak*. Mnogo je bračnih parova koji su povjerovali u taj mit te se na dijete odlučili shvativši da je brak u krizi. No dijete ne da neće popraviti odnos između roditelja, nego ga u većini slučajeva dodatno narušiti. Supružnici stavljajući fokus na dijete, osobito prinovu, obično ne uspijevaju raditi i na svom odnosu, u partnerskim odnosima stoga i u najkvalitetnijim odnosima dolazi do smanjenja intimnih odnosa, narušenosti sna, opterećenosti, umora i iscrpljenosti. Stoga bez bezuvjetne ljubavi i podrške partnera, teško da brak može uopće opstati, a pogotovo se instantno popraviti.

Svako dijete je jednako lako odgojiti mit je koji aludira da su priroda djeteta i njegov temperament nevažni, već da su jedino važne roditeljske aktivnosti. No neka djeca su više zahtjevna, druga su više kooperativna i spremna na suradnju s roditeljima.

Primjer zahtjevnog djeteta opisala je i Rudan ovako:

Činilo mi se, onako izbezumljenoj i vječno pospanoj, da se moja ljubav topi. Molila sam nonu da je pričuva, željela sam danju odspavati bar dva sata da bih noću mogla izdržati krikove koji su parali noć. Utihnuli bi oko sedam ujutro, nekad oko dva popodne, ponekad, činilo mi se da neće prestati nikad (Rudan, 2022: 81).

Ali i ovako:

Danju hranjenje, presvlačenje, nošenje, urlanje, spavanje, noću urlanje, urlanje, urlanje. Ponekad, samo ponekad, poželjela bih je tresnuti u zid. Da umukne, da je više ne čujem. (Rudan 2022: 57)

Roditeljstvo podrazumijeva zrelost i odraslost roditelja. Mit je to za koji bi bilo dobro da je više potvrđen u stvarnosti. No istina je da ispiti za roditelje ne postoje. *Ljubav je dovoljna za dobro roditeljstvo* je također mit koji može previše zaslijepiti roditelje, osobito mlade roditelje. Osim potrebe za hranom i fizičkom sigurnošću, dijete ima potrebu za učenjem i otkrivanjem (pri čemu roditelj treba pametno kombinirati toplinu i poticanje mašte s disciplinom) ali i nenasilnom kontrolom. Uz ljubav prema djeci izrazito je važno znanje, povjerenje, uvažavanje, poštovanje, kooperativnost i samokontrola. Tek tada dijete može izrastati sigurno i zdravo.

3.5. Savjetnici i priručnici o majčinstvu

Savjetnici i priručnici o majčinstvu iznimno su važan dio iskustva bivanja majkom. Osim toga, kako upućuje Hameršak dajući povijesni pregled hrvatskih savjetnika za roditelje od 19. do 21. stoljeća, „hrvatski savjetnici za roditelje bez pretjerivanja [se] mogu označiti kao ključni tekstovi za povijest majčinstva u Hrvatskoj, kao i njoj ishodišne povijesti žena“ Hameršak (2009: 21. Marijana Hameršak je istraživanje započela Muhilovim djelima *Poszel Apostolszki te Regule roditelov i drugeh starešeh* iz 1742. godine. U njegovim se tekstovima briga za dijete smatra i majčinim i očevim zadatkom, ali naglašava da imaju različite pristupe i odgovornosti. Slične stavove je zastupala i čitanka iz 1780. godine koja je bila u uporabi u školama sjeverne Hrvatske do sredine 19. stoljeća. U toj čitanci majka je bila zadužena za održavanje kućanstva i djece, a otac za hranu i imetak. Otac je racionalno biće i glava obitelji, a

majka je ona koja mu pomaže, koja treba biti poslušna, podložna, te se muža treba bojati i poštivati ga. Mulih u *Poszlu* majčinstvu donosi niz savjeta što trudna žena smije raditi, a što ne smije te kako se ponašati poslije poroda. Tako trudnica ne bi smjela nositi teške terete, saginjati se ili skakati, a po porodu dijete što prije dijete treba krstiti (Velagić 1996:55-57; cit. prema Hameršak 2009: 7).

Za razliku od dotadašnjih savjetnika koji su bili formulirani kao jednostavni naputci, od kraja 18.stoljeća pojavljuju se i savjetnici nešto drugačije forme, i to kao fikcionalne pripovijesti. Ti su se tekstovi razlikovali od onih koji su im prethodili i time što su njihovi naslovljenici bili istodobno i djeca i odrasli. Campeova obrada Defoeva *Robinzona* odraslima trebao pokazati kako će djecu odgajati i poučavati. Roman *Srećko pijanac* anonimnoga autora objavljen 1848. godine govori o Srećkovoj nesretnoj životnoj priči obilježenoj neprestanim alkoholnim posrnućima. Taj je roman imao zadatak dojmiti djecu i mlade, ali i odrasle (u ovom slučaju roditelje) koje se u epilogu i izravno oslovljavalo i pozivalo da poučeni Srećkovim zlosretnim završetkom ne trebaju svoje dijete previše njegovati mi milovati, odnosno štedjeti. S druge strane, varijanta bajkovite legende o kreposnoj i lijepoj brabantskoj vojvotkinji Genovevi koju je hrvatski pravnik i književnik Antun Nagy objavio 1821. godine izjednačavala je odraslog čitatelja i roditelja s majkom. Cilj te knjige bio je pokazati majci kako treba postupati s djecom. U skladu s ovim preokretom ni roditelji se više nisu upućivali u poduku u prenošenju pozitivnih znanja, nego u poduku u pružanju ljubavi i topline te odgoja u vjeri što je bilo gotovo dijametralno suprotno od pouke o Srećkovu životu.

Druga polovica 19. stoljeća obiluje također širokom lepezom naputaka, odnosno tekstova u rasponu od savjetnika usmjerenih na fiziologiju djeteta do priča usredotočenih najčešće na odgoj djece. Kako se stoljeće primicalo kraju, hrvatski su se autori sve češće prihvaćali pisanja, a ne samo prevođenja i prilagođavanja savjetnika. Za razliku od tekstova iz prethodnog stoljeća gdje se briga za dijete odnosila i na oca i na majku podjednako, tekstovi sljedećeg razdoblja odnosili su se uglavnom na majku koja je bila centralna figura roditeljstva, dok je otac bio u ulozi majčina pomoćnika ili supružnika. Zato ne čudi da gotovo svi tekstovi navode da se s djecom najviše bavi majka te da je ona gotovo isključiva odgajateljica.

Dobra je mati djetetu svetica. Ali i otac treba da sa ženom složno uzgaja djecu. Otac i mati jesu tek potpuni čovjek, a kad njih dvoje uzgajaju djecu

složno, onda bude i lijepa uspješna. (Trstenjak 1886:170-171; cit. prema Hameršak 2009: 12)

Prvu skupinu tekstova iz 19.stoljeća Hameršak je nazvala *afirmativnim* tekstovima, a osobita im je značajka dakle ta što je majka središte obitelji. Prema tim je tekstovima majka nezamjenjiva i prirodno predodređena za svoju ulogu. Majčina je dužnost skrbiti o djeci na ispravan način, dok je očeva dužnost osiguravanje egzistencije. U drugoj skupini savjetnika 19. stoljeća koje je Hameršak nazvala *perskriptivnima*, majka je i dalje ključna roditeljska figura. I tu se podrazumijevala važnost promjene ponašanja majke: majčino je ponašanje moglo izravno utjecati na promjenu obitelji, ali i društva. Neophodno je bilo da majka svoje potrebe podvrgne potrebama svoje obitelji za čiju je brigu zadužena i odgovorna: od majke sve počinje, ona je „korijen obitelji i društva“. Razlika naspram prijašnjih tekstova očituje se u pretpostavci da majku treba majčinstvu podučavati, a više ju se ne opisuje kao prirodnom odgajateljicom koja je najkompetentnija odgajati djecu. Takozvani *perskriptivni* tekstovi su se od *afirmativnih* razlikovali i vrstom znanja koju su tada imali. Fokus se s intelektualnog, moralnog i duhovnog razvoja djeteta, premjestio na dijete, njegov fizički razvoj i higijenu. Savjetnici te vrste su se usredotočili isključivo na dijete, nisu oslovljavali majke niti opisivali što bi one trebale raditi, nego su isticali potrebe djeteta pritom naglašavajući gdje dijete treba spavati, koliko majka treba dojiti, kada ga treba dojiti i kako ga treba kupati. Naglasak savjetnika premjestio se dakle sa savjeta što majke trebaju raditi i to ovisno o potrebama djeteta i njegovoj dobi. Najčešće bilo je to od rođenja djeteta do prestanka dojenja, izbijanja zubi ili polaska u školu. Kako je teklo stoljeće, tako su te preporuke bile detaljnije, a savjeti i upute preiznije definirane, a sve češće su zahvaćene trudnice, njihovo odijevanje, ponašanje i ophođenje. Blacheov savjetnik iz 1884. *Higijena i fizično odgajanje djece u prvo doba života* u poglavlju o othranjivanju djece opisuje i imenuje različite faze majčina mlijeka te višestruke koristi dojenja, ali i šest načela, odnosno smjernica o dojenju. Naime dojenje se posebno detaljno opisuje te postoje savjeti vezani uz probleme s dojenjem (dijete koje odbija dojenje), položaj dojenja (najbolje bi bilo dojiti sjedeći, iznimno u početku na boku) te učestalost i vrijeme trajanja dojenja (dojenje bi trebalo biti svaka dva sata danju, a tri do četiri noću, a na dojci dijete ne bi trebalo biti više od 10 minuta) (usp. Hameršak). Zdravo stanje djeteta moglo se utvrditi prema rumenilu kože, mirnom snu, svijetlim očima i slično, dok je jedino mjerodavno pravilo zdravog

rasta i razvoja djeteta njegova težina, odnosno pravilno dobivanje grama, dekagrama i kilograma. Savjetnici toga doba su nudili samo jedan ispravan način, a majci je to trebalo biti jedino konzultiranje kako bi znala što joj je činiti.

Napravi li se pak skok do tekstova posvećenih roditeljstvu u prvoj polovici 21. stoljeća mogu se uočiti slične pojave. U svakom slučaju, također se uočavaju dvije skupine tekstova: jedne posvećene njezi djece, druge ulozi majke u procesu ostvarivanja majčinstva. Na *preskriptivnoj* strani nalazimo priloge u periodici specijaliziranoj za djetinjstvo i roditeljstvo koje potpisuju uglavnom medicinski stručnjaci te su poput njihovih preteča iz 19. stoljeća, usmjereni prvenstveno na dijete, njegovu higijenu. Istovremeno oni donose iscrpne podatke o fizičkom, intelektualnom i emotivnom životu djece te precizne upute o poželjnim obrascima roditeljskog, uglavnom majčinskog, ponašanja. I dalje su ti savjetnici uglavnom upućeni majkama. Bitna je razlika između suvremenih i savjetnika 19. stoljeća što se danas se puno više govori o psihološkim aspektima djetetova razvoja, a ne toliko o fiziološkim. Mogli bismo reći da su savjetnici u prošlosti imali polazište u pedijatriji, a danas je to u psihologiji. U današnje vrijeme savjetnici ipak daju različite mogućnosti i poglede na ponašanja, nisu strogo jednoznačni kao nekada. Ono što je ostalo isto jest da se i dalje majčinstvo tumači kao skup znanja i vještina koje bi bilo dobro da majka posjeduje kako bi mogla udovoljiti izazovima i zahtjevima majčinstva.

Tekstovi 21. stoljeća koji bi se mogli nazvati *afirmativnim*, s druge strane, neće obuhvaćati isključivo podatke o brojevima, fazama i rješenjima problema kod dojenčadi, koliko će se usredotočiti na majku. A sve su češći tekstovi koji majkama pružaju psihološku podršku usmjerenu na suočavanje s iznevjerenim očekivanjima o majčinstvu. Pritom je njihovo je polazište da majke ne prestaju biti majke kada (bilo na dulje ili kraće vrijeme) nisu u fizičkom ili emotivnom kontaktu s djetetom. Za razliku od *preskriptivnih* savjetnika u kojima se uglavnom "potiskuju potrebe majki, bilo na način da se insistira da su one jednake potrebama djece, bilo poričući da su potrebe majki u pravom smislu potrebe" (2009: 19) *afirmativni* savjetnici potrebe majki, uzmake i frustracije u pravilu ne označavaju kao patološke, već im uglavnom posvećuju drugačiju vrstu pozornosti. Središte *afirmativnih* savjetnika jest majka i ostvarenje njezinih želja i potreba. Utoliko se, kao i u 19. stoljeću, radi o tekstovima koji su usmjereni na majku i njezinu presudnu društvenu ulogu. S time da postoji važna razlika, a koju osobito ističe Hameršak: *afirmativni* savjetnici iz 19. stoljeća

nastojali su raditi na osnaživanju nacije, dok su *afirmativni* savjetnici 21. stoljeća usmjereni su na osnaživanje pojedinaca. Ili bolje rečeno, pojedinki.

Kakvo je stanje u današnjem trenutku? Savjetnika je mnogo; najpoznatiji među njima zasigurno su *Montessori od prvoga dana* (2022) autorica Paule Polk Lillard i Lynn Lillard Jessen, *Dječji mozak objašnjen roditeljima* (2020) Alvara Bilbaa, *Danski odgoj djece: Što najsretniji ljudi na svijetu znaju o odgoju samopouzdanе i sposobne djece* (2017) autora Jessice Joelle Alexander i Ibena Dissinga Sandhala te *Ti si moje sve: roditelj kakav želim postati, dijete kakvo se nadam odgojiti* (2022) autora Einata Nathana.

Ti su savjetnici ono čemu će dalje biti riječ. Osim na ove ukoričene savjetnike, osvrnut ćemo se također i na različite savjete o odgoju koji se mogu pronaći na internetu. Vrlo su to često različite praktične upute o odgoju, razni prijedlozi i ohrabrenja novim roditeljima kojima se brojni suvremeni stručnjaci i stručnjakinje (i oni koji se takvima smatraju) najviše posvećuju. Ono što se osobito važnim drži jest uočiti raširenost toga tipa tekstova. Postojanje velikog broja stručnjaka za odgoj djece ili bolje rečeno, osoba koje se društveno smatraju dovoljno stručnima ili relevantnima a da bi majke upućivanje u odgoj. Također, tu je i upravo fascinantna produkcija. Iako su tiskani savjetnici i dalje mnogobrojni, štoviše često su visokotiražni te dosežu i milijune primjeraka u državama pod SAD-a i sl, pravo vrelo informacija dolazi s mrežnih stranica. Zanimat će nas stoga dalje i to gdje osobito majke mogu dobiti savjete, pročitati korisne članke ili dobiti podršku u najljepšim i najtežnim trenucima trudnoće, poroda i majčinstva. Jer naime, valja posebno istaknuti, mlade majke su upravo ciljana publika kojoj se stručnjaci obraćaju.

Iako je popis uistinu dugačak, odabrali smo tako nekoliko profesionalno ili profesionalnije vođenih stranica koje su kategorizirane kao one koje se bave pitanjima majki i majčinstva (ili žena uopće), a to su *MUF*, *Krilo*, *Supermame*, *Rode*, *Miss7*, *mama-drama*, *Mamologija*, *Wish mama*, *She*, *Mamatataja*, *Roditelji*, *Dječja posla*, *Moderno roditeljstvo*, *Ringeraja*, *Moje dijete* i dr. Sadržaj koji one donose kategorizirali smo u nekoliko kategorija odnosno, potkategorija: dojenje, kašice, nošenje, spavanje, čišćenje te kolica, autosjedalice, igračke i tantrumi. Pritom smo saželi sadržaje rasprava koje se odvijaju na svaku pojedinu temu, s time da ih nismo metodološki precizno obradili navodeći konkretne internetske izbore. Razlog je tome

opet metodološke naravi: naime sve su to teme koje se neprekidno ponavljaju te bi kontinuirano upućivanje na izvore tekst nepotrebno opteretilo pa se umjesto toga izvori sumarno navode u popisu literature.

3.6. Mlada majka

Nakon duge trudnoće i pročitanih bezbroj knjiga i savjeta o majčinstvu svaka majka jedva čeka trenutak kad će upoznati svoje dijete. Deromantizacija majčinstva, izuzev bolova i poteškoća u svim najobičnijim pokretima i radnjama koje slijede nakon poroda, obično se za mladu majku dogodi već kada u svoj dom donese dijete i suoči se sa spoznajom da je biti majka zapravo biti osoba koju se neprekidno brine i koju se neprekidno savjetuje. Savjeti su to starijih iskusnijih majki koje znaju bolje jer one su već odgojile djecu; savjeti koji su se davali, ali i primjenjivali prije stotinjak godina, a danas su gotovo neshvatljivi. U današnje vrijeme problem stvara i to što što savjeti dolaze odsvuda: osim žena koje su i same majke, tu su i razni časopisi, portali i društvene mreže. Ti se savjeti mogu podijeliti u nekoliko kategorija: *dojenje*, *kašice*, *nošenje*, *spavanje* i *čišćenje*.

3.6.1. Dojenje

Zacijelo najvažnije pitanje koje se počinje postavljati još za vrijeme trudnoće jest pitanje dojenja. Neke žene dojenje podrazumijevaju, druge apsolutno isključuju. Prednosti i dobrobiti dojenja su nedvojbeni. Kolostrum⁶ koji majka izdaja prije mlijeka, mnogi nazivaju i zlatnom tekućinom ili prvim cjepivom. Kao prednost dojenja ističe se jačanje imuniteta djeteta, veća i brža povezanost s majkom, brži oporavak od novorođenačke žutice te drugo. Istovremeno, postoje majke koje dojenje odbijaju, iz raznih razloga ne žele dojiti dijete: Neke brinu za izgled svojih grudi, neke smatraju da je adaptirano mlijeko bolje od majčina mlijeka, neke žele slobodu da ne moraju biti danonoćno s djetetom, neke odluče dojiti do trećeg, šestog ili dvanaestog mjeseca bebina života. Važno je naglasiti da neke žene ne smiju dojiti, neke su imale

⁶ lat. *colostra*: prvo majčino mlijeko (babinje mlijeko), predmlijeko što ga luče majčine mliječne žlijezde potkraj trudnoće i prva dva do tri dana laktacije. Od trećega dana počinje se lučiti prijelazno mlijeko, koje ima kolostrumska svojstva, a zrelo majčino mlijeko luči se od početka trećega tjedna nakon porođaja. Kolostrum sadrži znatnu količinu vitamina A i C te željeza, a bogat je imunim tijelima, od kojih su neka specifična; prema <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32486>, posjećeno 7. 1. 2023.

komplikirane porode te su morale zaustaviti mlijeko, neke piju farmakološke pripravke koji se ne smiju kombinirati s dojenjem, neke jednostavno odbija osjećaj da su – kolokvijalno kazano – „hodajuće hranilice“ i da je dijete o njima ovisno. To je pitanje na koje odgovor daje isključivo majka, ali još važnije od toga: odgovor na to pitanje majka nikome ni ne mora davati, objašnjavati i argumentirati. Njezino dijete, njezine grudi, njezina odluka. To je stav koji čvrsto zauzimamo.

Ako se majka odluči dojiti dijete, tu se otvara pitanje prestanka dojenja. To se pitanje smatra iznimno važnim i predmetom je raznih sporenja: od toga kad je tzv. pravo vrijeme za prestanak dojenja do toga da se odredi tzv. prava priroda dojenja. To jest, dokad zapravo dojenje mora, a dokad smije trajati?

3.6.2. Kašice

Nadalje, tu su kašice. Pitanje koje izaziva velike razmimoilaženja jest kada dijete treba započeti s dohranom. Preporuka Svjetske zdravstvene organizacije vrlo je jasna: dijete, zdravog rasta i razvoja, može početi eksperimentirati s krutom hranom (odnosno, kašicama) oko šestog mjeseca života. Za mame je to ipak obično vrlo izazovno pitanje jer već nakon drugog navršenog mjeseca bebina života počinju pitanja: Je li dijete već prešlo na *pravu* hranu? Kada će *zapravo* početi jesti? A s pitanjima i savjeti. Najčešće ti savjeti dolaze iz obiteljskog kruga. Vrlo često od starijih generacija majki koje su svoju djecu odgajale, odnosno hranile drugačije i smatraju da im time nisu naštetile. Iako su ti savjeti često dobronamjerni, mlada majka postaje nesigurna u svoju odluku kojim savjetima vjerovati. Kada je riječ o hrani, odnosno kašicama koje danas djeca jedu, zasigurno se sastav uvelike razlikuje od hrane koju smo proizvodili i jeli prije tridesetak godina. Zemlja, zrak, voda, sva prirodna bogatstva oko nas su prilično zagađena, a povećanjem proizvodnje povećala se i potreba za raznim genetski modificiranim dodacima. A sve to utječe i na povećanu pažnju koje se posvećuje prehrani djece, osobito beba koje se smatraju najranjivijim ljudskim bićima. Utoliko se gomilaju različitih savjeti mladim majkama o prehrani, o važnostima ekološki uzgojene hrane i slično.

Takvu situaciju opisuje i Vedrana Rudan u djelu *Život bez krpelja*. Rudan u prepoznatljivom (pseudo) autobiografskom modusu, tumači kako se valja ponašati i na što sve valja biti spreman kad dolaze unuci na čuvanje.

Ja uvijek doma imam plastični omot u kome je bilo ekološki uzgojeno pile pa ga navlačim na pile kupljeno u Lidlu, kad čujem zvono na vratima. Kupi na tržnici posrana jaja, ostruži sa njih drek, ionako je umjetni, drži ga u vrećici, a onda ekološkim ljepilom spoji drekić i jaje kupljeno u marketu. (Rudan 2018: 199)

Istražujući neke stranice na društvenim mrežama, možemo doznati da postoje grupe koje vode obrazovane mlade nutricionistkinje, stručnjakinje upravo za području prehrane dojenčadi. Gledajući broj članica, zasigurno možemo reći da mnoge mlade majke žele pratiti njihove smjernice i pružiti zdravu, balansiranu i nutritivno raznoliku, prehranu svojoj djeci. Opći je to fenomen o kojemu također piše Vedrana Rudan u knjizi *Život bez krpelja* kada kći daje upute majci o prehrambenim navikama svoga sina koje posve isključuju konzumaciju šećera, sokova i konzervansa.

Kći je bila kratka i jasna: „Bez šećera, ništa gazirano, ništa s konzervansima, umjetnim bojama, meso iz ekološkog uzgoja, voće iz ekološkog uzgoja, domaća jaja, i neka pije, neka čim više pije. VODU!“ (Rudan 2018: 198)

Tako opet dolazimo do razdvajanja u stavovima. Je li majka koja želi i može svakodnevno svome djetetu pripremati obrok po smjernicama stručnjaka **dobra majka** ili je ona zapravo dokona žena koja nema nikakvih drugih obaveza negoli kuhati nekoliko obroka dnevno. Ili je **dobra majka** ona koja djetetu daje kupovnu kašicu jer nema vremena za kuhanje ili je jednostavno stava da je to jednako dobra opcija za njeno dijete.

Čak i kada je riječ o prvim namirnicama koje se trebaju dati djetetu dolazimo do podijeljenih mišljenja. Tako na portalu *Roditelji.hr* nepoznati autor navodi kako se među prvim namirnicama trebaju naći riža, krumpir i mrkva.

Nakon ove prve kašice i nekoliko dana možete pokušati s kuhanom i u kašicu zgnječenom mrkvom ili tikvicom kojima u početku dodajete majčino mlijeko i rižu, a kasnije ponudite kao samostalnu povrtnu kašicu. Naravno da treba uvoditi najprije jednu, a tek nakon tjedan dana drugu vrstu povrća. Za treće jelo dojenčetu možete ponuditi kuhan i u kašicu zgnječen krumpir komu u razmaku od nekoliko dana dodajete kuhanu mrkvu, zatim i tikvice, cvjetaču i

korabicu. (Roditelji.hr: <https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Zdrave-bebe/a3324/Sto-odabrati-za-prve-kasice.html>, posjećeno 29. 12. 2022)

S druge strane mnogi nutricionisti navode da je mrkva prirodan čistač tla pa je bolje mrkvu odgoditi barem mjesec dana nakon početka dohrane, dok se djetetov organizam navikne na krutu hranu, kao i da krumpir sadrži previše škroba za prve dane upoznavanja djeteta s hranom.

Zanimljivo je istaknuti da na istoj mrežnoj stranici možemo pronaći i recepte, odnosno obroke i vrste namirnica za svaku bebu ovisno o krvnoj grupi. Tako će beba s krvnom grupom 0 dohranu početi s rižinim pahuljicama i heljdom, ona s krvnom grupom A može početi s mrkvom i bućom, a beba s krvnom grupom B u izazove krute hrane od prvog voća može odabrati bananu, borovnicu ili breskvu. Beba koja je rođena s krvnom grupom AB dohanu počinje s mahunama, a već mjesec dana poslije može i sojino mlijeko i leću (prema Milena Dražić 2017).

Sigurno je jedno: svaka majka svome djetetu želi najbolje. Neke će majke po savjetu stručnjaka svaku novu namirnicu uvoditi tri dana kako bi znale reagirati u slučaju alergijske reakcije. Druge će majke vjerovati svome instinktu vodeći se time da su i sama odrastale na raznovrsnoj prehrani te će bez posebnog opreza uvoditi nove namirnice razmišljajući kako tako jačaju djetetov imunitet. Nepotrebno je preispitivati razloge zbog kojih se majka odlučila hraniti svoje dijete na određeni način i u određeno vrijeme ukoliko je dijete zdravo, zbrinuto i dobro napreduje.

3.6.3. Nošenje

Često mlada majka može čuti savjete starijih da dijete ne bi bilo dobro naviknuti na ruke, odnosno nositi ga previše. Tek rođeno dojenče ne može zahtijevati nošenje zbog navike, nego se radi o primarnoj ljudskoj ranjivosti. Majčin miris, njeni otkucaji srca i njena toplina, sve je to što je svakom ljudskom biću neophodno u najranijoj dobi. Majka (ili druga osoba koja se o djetetu brine imajući ulogu „majke“) je djetetovo sigurno utočište i ono što im pruža najveću sigurnost je upravo kontakt s bliskim ljudskim bićima. Isto tako, bebe se razlikuju. Neke bebe su od prvog dana dosta neovisne i ne treba im neprekidna pažnja ili dodir, ali neke bebe su itekako zahtjevne, vezane uz majku ili drugu osobu koja se o njima brine i ne dozvoljavaju ni trenutak ispuštanja iz ruku.

Plakala sam dok je Tina urlala u mojim rukama. (Rudan 2022: 82)

Ovdje je Rudan vrlo slikovito opisala koliko je majci teško kada je teško njezinu djetetu, ali i koliko majka postane iscrpljena i umorna a bez obzira na to svejedno se djetetu posveti u potpunosti.

3.6.4. Spavanje

Slična stvar kao s nošenjem jest i pitanje spavanja. *Spava li dijete u svom krevetiću ili u bračnom krevetu s roditeljima? Uspavljuje li se nošenjem, dojenjem ili samostalno?* Sve su to pitanja koja također izazivaju prijepore. A zbog toga su i savjeti i upute roditelji, opet, najčešće majci razni. Evo i nekih, jednako kolokvijalno prepričanih: *Krevetić je mjesto za dijete, ono mora znati gdje je njegovo mjesto za spavanje... Nema beba što tražiti u krevetu roditelja. Uostalom, roditelj dijete može zgnječiti ili ugušiti ako legne na njega.* Istovremeno, djetetu je mjesto uz majku. *Noćno dojenje je lakše ako beba i mama spavaju zajedno. Dijete se bolje povezuje s ocem ako se mogu maziti noću. Bebe koje spavaju s roditeljima spavaju bolje i duže.* Bitno je samo razjasniti da se o roditeljskom snu, bebinu rasporedu hranjenja, spavanja i presvlačenja brinu samo roditelji koji su, vjerujemo, većinom posve u stanju donijeti pravilnu odluku o svojem životu i životu njihova djeteta. A takva odluka bi bila svaka koja neće izravno ugroziti sigurnost i zdravlje djeteta.

3.6.5. Čišćenje

Postoji period u trudnoći koji često prethodi samom porodu i zove se sindrom gniježđenja (uobičajeni eng. naziv, čest i u našoj sredini jest *nesting*). Ono označava potrebu majke da sve bude čisto, posloženo i spremno za dolazak novoga člana obitelji. Mnogi stručnjaci taj sindrom smatraju prirodnom potrebom kakvu imaju i mnoge životinje. No, neke majke bi voljele dom, a osobito dio gdje boravi beba, pogotovo kada se počne kretati prostorom, držati iznimno čistim. Pritom podrazumijevaju dezinficiranje svih površina, igračaka i svega s čime bi dijete moglo doći u kontak. Te majke žele izbjeći mogućnost da se dijete zarazi nekim virusom ili bakterijom koja može preživjeti na takvim površinama, ali i tada treba paziti kojim sredstvima se te površine čiste. Beba koja uglavnom sve stavlja u usta i puno slini, ne bi trebala lizati stvari koje su prebrisane jakim kemijskim sredstvima. Druge mame pak smatraju da je za bebino zdravlje te jačanje organizma i imuniteta uopće, vrlo važno da se što prije susretne s virusima i bakterijama. Te majke će često dopustiti

da se dijete igra s prašinom, u lokvi vode ili pokupi ostatke hrane s poda. A kao što se može zaključiti, svaka je od tih opcija predmetom različitih razvijenih rasprava. Kako stručnjaka, tako i „običnih“ mladih majki.

4. ŽENA-MAJKA

4.1. Kada se rađa majka?

Svi opisani savjeti, preporuke i rasprave upućuju, ako bismo ih željeli sažeti, na jedno: kako biti dobra majka? A to opet podrazumijeva sijaset novih pitanja: Što znači biti *dobra majka*? Što uopće znači biti *majka*? I (na prvu izlišno pitanje) *kako se postaje majka*? Odnosno, što je *majčinstvo* kao takvo? Kako ga definirati i objasniti?

Majčinstvo se ponekad u literaturi promatra kao čin rođenja i moralne preobrazbe žene koja tim činom prestaje biti samostalna osoba jer je povezana s drugom osobom – svojim djetetom. To određenje daje S. Vrcelj u svome djelu *Majčinstvo – podloga familijarizacije odgojno-obrazovnih ustanova* (2019). Majka majkom postaje dakle činom poroda, do tog trenutka postojala je kao žena, ali ne i kao majka. To istovremeno otvara pitanje majčinskih osjećaja, majčinskog instinkta i majčinske ljubavi kao takve. Je li se ljubav prema djetetu javlja odmah po porodu ili je to ipak složeniji proces? Ako se odmaknemo od znanstvene literature, beletristika koju smo obradili i na to pitanje daje odgovor. Tako u djelu *Sinovi, kćeri* Savičević Ivančević piše:

Imam devetnaest godina. Rodila sam sina. Koža mu miriše na šumu i med, ali kad ga pogledam, više slični na kišnu glistu. Crven je i zgužvan, mršav i dugačak, ne mogu vjerovati da je to izašlo iz mene i nisam sigurna što bih sad s tim trebala (Savičević Ivančević 2022: 199)

Tranzicija iz trudnoće u majčinstvo je vrijeme koje je ženi potrebno da se upozna sa svojom novom ulogom, prihvati složenost te uloge te ju uskladi sa svojim ostalim ulogama i uklopi u svoju dotadašnju percepciju sebe. To se ne događa samo na praktičnoj razini, u smislu obavljanja brojnih aktivnosti koje pripadaju toj novoj ulozi, već se odražava na prilagodbu i novu konstrukciju osobnog identiteta prvorotkinja.

Pojam *majčinstvo*, kako se opet kazuje u stručnoj literaturi, obuhvaća stoga širok spektar emocionalnih doživljaja: od osjećaja osobnog ispunjenja i sreće s jedne

strane do osjećaja tjeskobe, odgovornosti i straha s druge strane. Tranzicija u roditeljstvo jedna je od najuniverzalnijih životnih tranzicija koja donosi brojne promjene: kako u vanjskoj organizaciji života, tako i u organizaciji unutarnjeg psihološkog svijeta pojedinca koji postaje roditelj. Na osobnom i obiteljskom planu prvo roditeljstvo donosi više promjena nego bilo koji drugi razvojni stadij obiteljskog ciklusa, kako se obično objašnjava u stručnoj literaturi (usp. Reić Ercegovac & Penezić 2011: 6).

Rudan to opisuje ovako:

Da se još jedanput rodim, ne bih rodila. Rađanje je za ženu gubljenje osnovnih ljudskih prava... pravo na slobodu (Rudan 2022: 77).

Tijekom trudnoće većina je žena uvjerena i uvjeravana u poseban osjećaj prvog privijanja novorođenča na grudi. I trenutak uistinu jest čaroban ukoliko ćemo se ravnati prema osobnom iskustvu, ali, svejedno, brojna su iskustva žena koje osjećaju krivnju ako ne osjećaju ljubav na prvi pogled.

Treba li majka koja je preživjela sate i dane možda najveće fizičke boli u svome životu, zanemariti svoje rane i izjaviti kako je zaboravila svaku bol svog ranjenog tijela kada je svoje dijete uzela u ruke. Suvišno je govoriti kolika je majčina ljubav i koliko je toga majka spremna učiniti za svoje dijete, ali i to dijete je nova osoba u njenom životu. Potrebno je vrijeme da se upoznaju, zbliže i zavole. Sigurno je da postoji čaroban i poseban osjećaj ponosa i zadovoljstva kada žena u rukama drži plod utrobe svoje, svoju krv i meso, dušu svoje duše, ali sasvim je to daleko od toga da je takav osjećaj uvijek i u svom iskustvu majčinstva prisutan. A još dalje je to od toga da takav osjećaj treba biti norma majčinstva, kriterij prema kojem se prosuđuje *majka*? Jer znači li to da ako to izostaje, ako se ljubav ne stvori pri samom rođenju djeteta, žena nije postala *prava* majka?

Sva ta opet otvara Vedrana Rudan u romanu *Život bez krpelja*, dok izdašno radi na demontaži klasičnih mitova o majčinstvu :

Trudnoće, jutarnja povraćanja, rast trbušine, porod koji je nešto najstrašnije što se živom čovjeku može dogoditi, dojenja, izdajanja, bacanje na vagu

djeteta prije podoja, poslije podoja, iskuhavanje bočica, miješanje umjetne hrane u jedan ujutro, dva ujutro, tri ujutro, četiri ujutro, pet ujutro, šest ujutro, sedam ujutro, osam ujutro... (Rudan 2018:156-157)

4.2. Žena, no ne i majka

Zašto nam nitko nije rekao da smo normalne i ako rodimo u dvadeset i petoj, i ako ne ganjamo karijeru, i ako ganjamo karijeru, a ne rađamo, i ako u pedesetoj u parku gledamo tuđe unuke sretno što nemamo svoje djece? (Rudan 2022: 196-197)

piše opet Vedrana Rudan otvarajući još jedno prijeporno pitanje: *Što ako žena ne želi biti majka?* O tom se pitanju u zadnje vrijeme dosta raspravlja te nalazimo i na svjedočanstva različitih etabliranih osoba.

Josipa Lisac u jednom od intervjua kazuje kako je još od najranije mladosti znala da ne želi postati majkom.

Ja sam izabrala da ja nemam djecu, odlučila sam to pri punoj svijesti, svojom voljom. I nije istina da sam, kada sam tako odlučivala prvenstveno razmišljala o sebi, nego sam razmišljala i o djetetu. Da ono možda neće biti tako jako sretno uz mene ako ću se ja baviti i karijerom glazbenice i karijerom majke. Te dvije karijere ne idu lako jedna s drugom i negdje bih sigurno zakazala, pa sam ja odlučila da ne želim biti loša mama. Jer da sam ja odabrala da želim imati djecu ja bih sigurno bila jako dobra mama kaže Josipa Lisac (Ferina: 2010)

Natalija Dorđević istaknula je kako djeca nikad nisu bila u njenom planu. Neko vrijeme je mislila da će se to možda promijeniti u budućnosti, ali nikada nije. Njena kolegica Nela Kocsis kazala je pak kako ne postoji trenutak u kojem se odlučila na život bez djece, već se nikada nije vidjela nego takva kakva jest – neudana i bez djece. I jedna i druga zadovoljne su svojim životima koje su ispunile na različite druge načine koji ih čine sretnima. Natalija Dorđević kazuje kako je ponosna na svoj život koji živi bez kompromisa, onako kako njoj odgovara, a pri tome nikome ne škodi. Čini se stoga kako pitanje takva ženskoga životnog odabira više muči društvo kojemu to remeti sliku *prave* žene, negoli stvarne žene koje su izabrale takav život. To jest,

odlučile se živjeti unatoč još uvijek vrlo jasnim društvenim normama da je žena koja se svjesno odluči ne postati majkom, zapravo neprirodna: postajanje majkom u tom smislu podrazumijeva (p)ostajanje ženom. Stoga Natalija smatra:

Najsretnije žene su one koje se ostvare onako kako žele. (Miss7: [https://miss7.24sata.hr/lifestyle/da-zena-sam-ne-ne-zelim-bit-majka-o-odluci-o-nemajcinstvu-progovorile-i-hrvatske-glumice-40754 - miss7.24sata.hr](https://miss7.24sata.hr/lifestyle/da-zena-sam-ne-ne-zelim-bit-majka-o-odluci-o-nemajcinstvu-progovorile-i-hrvatske-glumice-40754-miss7.24sata.hr), posjećeno 15. 1. 2023.)

5. NEMAJKA

Što je nemajka? Kako definirati taj pojam? Hrvatski jezični portal⁷, a se s njime slaže i Jezikoslovac⁸, kazuje sljedeće:

nemajka: ona koja nije prava majka po odnosu prema djeci, koja prema djeci postupa obratno od onoga kako čini prava majka.

Važno je dakle naglasiti upravo kategoriju „prava majka“. Odnosno, nemajkom se ne smatra ženska osoba koja nije rodila, nego ona koja se prema svojoj djeci ponaša bez majčinskih osjećaja. Ili oblika ponašanja koji su jednako tako društveno opće prihvaćeni kao oni koji su karakteristični za „prave majke“.

Istražujući tko ili što su sve nemajke, prikupili smo osobine koje odlikuju nemajku, a na osnovu kojih smo uspostaviti tri osnovne kategorije nemajki.

1. ponosna samoprozvana nemajka
2. nemajka ili majka koja je previše (ili premalo) *samo* majka
3. nemajka (u punom smislu riječi): majka koja dijete zanemaruje ili zlostavlja

Prva i druga kategorija su nasreću najbrojnije među majkama-nemajkama. To su uglavnom majke koji ili same sebe imenuju nemajkama kako bi se podsmjehnule određenim društvenim očekivanjima ili čak trendovima ili koje drugima takvi smatraju, a zbog istih takvih razloga. U svakom slučaju radi se o postupanjima koje ne

⁷ Hrvatski jezični portal: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eF5mWRY%3D&keyword=nemajka, posjećeno 26. 2. 2023.

⁸ Jezikoslovac: <https://jezikoslovac.com/word/jfr5>, posjećeno 26. 2. 2023.

ugrožavaju dijete, no kose se dakle s nekim danas ustaljenim oblicima majčinskoga ponašanja. Najčešće su to samoprozване nemajke koje su ponosne što dijete od nekoliko mjeseci jede određeni tip hrane kao što je grah, kupus, pečeno meso i slično. Uglavnom se oslanjaju na svoj tzv. majčinski instinkt i ne daju se poljuljati čak niti stručnim savjetima. Često naglašavaju da su nemajke, sretne i zdrave djece te se uglavnom sarkastično i ironično odnose prema tzv. „pravim, savršenim“ majke koje djecu odgajaju, kolokvijalno kazano, „po knjigama“. Odnosno, slijedeći savjete stručnjaka.

Često te majke smatraju da je kuhanje posebnih obroka ili obroka uopće za bebu čisti gubitak vremena i sklonije su kupovati gotove kašice ili prehranu maloga djeteta, čak babe, ne odjeljivati od režima prehrane odraslih ukućana. Ukratko, ne slijede danas općeprihvaćen režim prehrane i način vođenja brige o djeci. To znači i da takve majke nemajke nisu (i ne žele) biti upoznate s različitim suvremenim metodama odgoja niti imaju fokus na djetetu kakav se danas često smatra sastavnim dijelom „pravog majčinstva“, a koji uključuje stalnu usmjerenost na dijete, pomno praćenje svih budnih prozora djeteta što podrazumijeva i mobilne aplikacije kojima se bilježi kada je beba jela, spavala, napunila pelenu. Umjesto toga, majčinstvo shvaćaju kao prirodno stanje koje se ne bi trebalo mijenjati u odnosu na ono kakvo je bilo prije pedesetak godina, kada je po njihovu mišljenju sve bilo „normalnije“. Iz istoga razloga, često drugačiji majčinski stil poimanju pretjerano modernim te zapravo imaju kompetitivan stav prema drugim majčinskim stilovima, onima koje bi se uvjetnom mogle dakle nazvati „modernima“, a što bi podrazumijevalo majčinstvo usmjereno sa suvremenim trendovima. Osim što sebi ponosno daju titulu nemajke jer ne robuju ničijim standardima, više vole nazivati druge nemajkama kako bi im ukazale da ni one same nisu oličenje majčinstva. Nevena Josipović stoga zamjećuje kako se možda radi i o tome da se takvim istupima zapravo želi samo zadobiti pažnja na društvenim mrežama gdje dakle nemajke ovoga tipa nastupaju iznoseći svoja uvjerenja i stavove.

Druga kategorija nemajki su one za koje su to druge žene procijenile da su nemajke, dok se same tako ne osjećaju, štoviše, ulažu silan trud biti „dobrim“ „pravim“ majkama prateći sve posljednje savjete stručnjaka o odgoju djeteta. Tako će se djeca takvih majki nesmetano igrati u parku ne vodeći računa o prljavim rukama ili odjeći jer se važnijim smatra dječja igra te spontano učenje kroz slobodnu igru. S druge strane,

takve majke brižljivo će pratiti koliko njihova beba spava, znat će koliko se sna bebi u toj dobi preporuča i kada je vrijeme da se dijete uči novim vještinama. Trudit će se uvesti rutinu koja je bebama neophodna, ali oprostit će sebi ako želi otići na trčanje, trening ili ako dijete prepuste ocu kako bi jednostavno odmorile sat vremena. Češće u drugu nego u prvu kategoriju bit će svrstane majke koje se brinu o sebi, koje se njeguju vodeći se principom: *sretna mama, sretna beba*. Pripadaju drugoj kategoriji nemajki jer su uglavnom uočene u masi kao dotjerane majke ili kao majke koje odvajaju vrijeme za sebe, svoje psihičko i fizičko zdravlje. Takve će majke nastojati biti dobro informirane oko svega što se dotiče djeteta, ali će isto tako smatrati da je potrebno voditi računa i o potrebama majke a ne samo djeteta. Tako će na primjer takva majka nastojati djetetu uvesti probran režim prehrane, ali neće izbjegavati kupovnu kašicu ako nema vremena ili čak volje za samostalnu pripremu obroka.

Autorica bloga *Mamologija*, ali i voditeljica istoimenog Centra za psihičko zdravlje, Maja Vujčić Vračević, ističući takav stil majčinstva pozitivnim jer vodi računa kako o dobrobiti djeteta, tako i o dobrobiti majke, tako majkama savjetuje da ne zaborave misliti na sebe. Sretna mama, sretna beba – to je dakle princip koji se tu ističe. To može značiti da kada beba spava, mama ne mora nastojati iskoristiti vrijeme kako bi ulaštila podove, oprala gomile prljavog rublja ili pospremila sve igračke, već se može i odmarati, opustiti uz najdražu knjigu ili kakvu drugu takvu aktivnost.⁹ A o sličnome govori i Nevena Josipović, strastvena amaterska kuharica, na svom blogu *Mama Drama*.¹⁰

Trećoj kategoriji nemajki pripadat će majke koje uistinu zanemaruju svoju djecu, ne brinu o fizičkoj i psihičkoj dobrobiti djece. Djecu zlostavljaju, ponekad napuštaju. To su većinom žene koje ili nisu željele postati majkama ili iz različitih razloga nisu u stanju djetetu osigurati odgovarajuću brigu i skrb.

5.1. Neuspjeh ostvarivanja idealnog majčinstva ili što se žene boje priznati?

Što to čini idealnu (odnosno, „dobru“ ili „pravu“) majku? Postoji li uopće idealna majka? Kakva je ona? Na društvenim mrežama gotovo svaka druga majka je idealna

⁹ Vidi više na: Mamologija: <https://mamologija.com/2018/05/24/znaci-li-sretna-mama-i-sretnu-bebu/>, posjećeno 22. 12. 2022.

¹⁰ Vidi više na: Mama drama: <https://www.mama-drama.com/nemajka-sto-uopce-znaci/>, posjećeno 17. 2. 2023.

(ili se barem tako čini). Uvijek izgleda svježije, odmoreno, čisto, dotjerano; njezina djeca imaju kvalitetno ispunjene dane, uvijek su nasmijana, zadovoljna i staložena. Idealna majka posjeduje unutrašnji autoritet, savršeno je strpljiva i uvijek smirena, a dijete razumno potvrđuje razumijevanje različitih novih pravila koje s lakoćom usvaja i nikada nema ispade bijesa. Idealna majka nije samo to; također je vrsna kuharica (isključivo ekološki probranih namirnica) i besprijekorna je domaćica. Osim toga, idealna majka je pažljiva i posvećena supruga. Riječju: savršena žena.

To je bilo neobično, jer mama nije ispadala iz funkcije, uvijek je bila roditelj, dakle učinkovita i praktična, nije radila ni govorila neočekivane stvari... (Savičević Ivančević 2022: 51).

Zastrašujuće je koliko lako žene mogu povjerovati da je to istina. Može li to savršenstvo postojati, je li to uopće realno? Naravno da nije. To je problem koji se posebno pojačao pojavom društvenih mreža, a uključuje stalan imperativ bivanja savršenom idealnom majkom koji uz sebe nosi stalno prisutan osjećaj neuspjeha ili grižnju savjesti. Majčinstvo oduvijek, kako napominje Vidmar Horvat (2013: 19), bilo polje društvene rasprave i upravljanja, ali da od načina na koji se o njemu govori i raspravlja ovisi i to kako će žene zapravo doživljavati svoju vlastitu ulogu majke. A ono što društvene mreže koje reflektiraju očekivanja koja društvo danas stavlja pred žene mogu se sažeti u težnju za neprestanim i sve većim dosezanjem savršenstva. Ili točnije: stvaranja privida savršenstva. Romantizacije i idealizacije majčinstva. Sve nesavršenosti ostaju iza objektiva, a ono što vidimo na fotografijama je čista iluzija. Svega, pa tako i idealnoga majčinstva. Ono što iluzija nije jest imperativ održavanja mita o idealnom majčinstvu. To jest, idealnoj majci.

Maja Vujčić Vračević na blogu *Mamologija* naširoko objašnjava kakva bi trebala biti ona „idealna“ majka. Slobodno (i skraćeno) prepričano: trebala bi biti zaposlena, ali ne prije navršene prve godine djetetovog života kako bi se posve djetetu mogla posvetiti. A u protivnome se postavlja pitanje zbog čega se uopće odlučila na majčinstvo. Trebala bi biti njegovana, voditi računa o svom fizičkom izgledu, redovito vježbati, zdravo se hraniti, izbjegavati slatkiše i masnu hranu (a kamoli to davati djeci!), povremeno pročitati i poneku knjigu: kako o odgoju djece, tako i beletristiku...

Trebala bi ... održavati kuću čistom i urednom... Ne zaboraviti da ima muža i raditi na njihovom odnosu i redovito odvojiti vrijeme samo za njih dvoje¹¹.

Maja Jurković pišući za portal *She.hr* ističe kako je uz idealnu majku uvijek povezana stigma; žene se boje priznati svoje majčinske podbačaje zbog moguće osude društva.

Evo nekih od stvari koje se žene ne usuđuju priznati:

ne stigneš se doslovce oprati po par dana, ne vidiš i ne čuješ odrasle osobe, rutina „obuci ga, presvući ga, nahrani ga pa opet ispočetka“ iscrpljuje do bola, zbog grčeva beba plače cijeli dan, a ne možeš joj pomoći pa sjediš i ti s njom i plačeš, ponekad si misliš “pa dobro jel meni ovo trebalo?”, porod je ponižavajuće iskustvo za ženu i što prije se pomiriš s time da su svi oko tebe taj dan došli samo odraditi, to bolje, kad dođe beba nitko te ne pita kako si ti, samo kako je beba, tako da ti uz svo to maratonsko dojenje, nakuhavanje i pospremanje treba samo jedna prijateljica koja će te slušati i u svemu se 100% slagati s tobom, ponekad bih samo da se i djeca i muž maknu da ih ne vidim cijeli dan jer mi treba mir i tišina¹².

Maja Jurković ističe da biti majka ne znači da je žena koja je postojala prije majčinstva nestala ili mora nestati. Jer kako Vedrana Rudan u svojem romanu kazuje:

Ja te volim, ali moja ljubav prema tebi ne isključuje ljubav koju osjećam prema sebi. Sve bih i sve hoću učiniti za tebe, ali zbog tvoga načina života neću sebi pucati u glavu, neću probdijeti nijednu noć razmišljajući zašto si takva kakva jesi. I neću na sebe preuzimati krivicu zbog toga. Za mene si divna kći, ljudsko biće koje ima pravo na izbor i taj će izbor platiti. Ja ću ti pomoći u borbi da postaneš sretna, ova dernjava će proći, ali tvoja sreća ili nesreća neće definirati stupanj moje sreće. Više nismo vezane pupčanom vrpcom. (Rudan 2022: 83)

¹¹ Vidi više na: Mamologija: <https://mamologija.com/2018/05/24/jeste-li-i-vi-moderna-nemajka/>, posjećeno 22. 1. 2023.

¹² Vidi više na She.hr: <https://she.hr/sto-zaista-znaci-biti-majka-ali-nije-u-redu-reci-naglas/>, posjećeno 17. 12. 2022.

Maja Vujčić Vračević na blogu *Mamologija* progovara o negativnim osjećajima majčinstva i ističe koliko je to uobičajena pojava.

Da, negativni osjećaji su sastavni dio majčinstva i ako netko kaže da nisu, ta osoba laže ili se iz nekog razloga želi prikazati u boljem svjetlu ili pak ima nekoga tko obavlja majčinske poslove umjesto nje 24/7, a ona se povremeno poigra s djetetom¹³.

Barbara Pleić Tomić za blog *Muf* u članku *Sjaj i bijeda majčinstva* ističe tu uobičajenu pojavu svođenja roditeljstva na majčinstvo. Vidljivo je, kaže Pleić Tomić, već i iz reklamnih sadržaja za bebe koje se obično kao jedinom roditelju obraćaju majci. Navodi reklamu P&G grupacije koja nosi sloga „*Ponosni sponzor majki*“, u reklami za Olimpijske igre 2012. vidi se kako iza zaslužene medalje stoje napori predane majke koji uključuju gomile opranog rublja, suđa, posluženih obroka i razvoženja na treninge, zaokruženih sloganom „Najteži posao je najbolji posao.“ i izravnom zahvalom Majci. U reklami za dječje pelene marke *Violeta* ide slogan: “Bebe znaju, mame razumiju”, a i reklama za novi dječji antipiretik u samom se početku obraća izravno mamama, kako identitet ciljanog recipijenta nikako ne bi ostao dvojbena. Isključivo su majke, dakle, te koje brinu o higijeni i zdravlju svoje djece upućuju nas reklamni spotovi.

No nećeš biti nemajka ako dijete prepustiš ocu ili nekoj drugoj osobi na brigu i posvetiš se isključivo sebi, svom psihičkom zdravlju i miru. Sjetimo se: *sretna mama, sretna beba*.

5.2. Postporođajna depresija i *baby blues*

Ova vrsta depresije nije slučajno u kontekstu nemajke, ali ne s namjerom da se ijedna majka s takvom dijagnozom pronađe u spomenutom epitetu. Činjenica je da su majke s dijagnozom postporođajne depresije, nerijetko krivo percipirane kao nemajke, kao žene koje ne vole svoju djecu ili one koje su sebi važnije od djece. To dakako, nije istina.

¹³ Vidi više na: Mamologija <https://mamologija.com/2018/11/19/smiju-li-mame-priznati-da-im-je-tesko/>, posjećeno 23. 12. 2022

Postporođajna tuga ili *baby blues* počinje se javljati dva do pet dana nakon poroda, može trajati do mjesec dana, a doživi ga 80% - 90% žena. Na takvo stanje uglavnom utječu hormonalne promjene koje se događaju za vrijeme i nakon poroda, a nakon toga fizičke promjene kao što su umor i neispavanost, bol uzrokovana epiziotomijom ili carskim rezom, mastitis, ili bilo koji drugi problemi sa zdravljem mame ili bebe. Glavne su karakteristike postporođajne tuge manjak energije, slabost, ranjivost, nagle promjene raspoloženja, plačljivost, zbunjenost. Mnoge majke osjećaju da je beba prevelika odgovornost za njih, oplakuju gubitak svoje slobode ili su pak uvjereni da ih nitko ne voli i ne može voljeti. Važno je istaknuti da su svi simptomi pojačani kod žena koje su rodile carskim rezom ili pak kod žena koje same odgajaju svoje dijete. Baby blues proći će sam od sebe, potrebno je samo nekoliko dana odmora i velika podrška i pomoć okoline ističu žene za podršku iz udruga *Roda*, autorice pod pseudonimom IvaGS¹⁴. Vedrana Rudan o istome piše:

Često sam, dok sam Tinu noću nosila i preklinjala je da prestane urlikati, sebi govorila: glupačo, sama si kriva, sama si kriva, sama si kriva. Istovremeno, kad bi zaspala, mislila sam da gledam svoju jedinu sreću. Ona je moj život, moja budućnost, moj projekt, moja sreća, smisao mog života, moja karijera. Sve što će mi ikad trebati tu je u ovom tjelešcu koje stalno razvaljuje usta, ali će jednom sigurno odustati...(Rudan 2022: 87)

Za razliku od *baby bluesa*, postpartalna depresija je dugotrajnija i narušava normalno funkcioniranje žene, a javlja se u otprilike 13% majki. Postporođajnu depresiju obilježava nesanica i potištenost, ali i sumnja u vlastite sposobnosti i napadaji panike. Ishodište problema je u hormonskim promjenama koje slijede po porođaju, a pokazalo se i da postoji hereditarna sklonost. Neki od prediktora postpartalne depresije su nedostatak socijalne potpore, snižena kvaliteta braka, povijest depresivnih poremećaja kod majke ili članova obitelji, neželjena trudnoća i loš socioekonomski status (usp. Reić Ercegović & Penezić 2011: 8-9).

Jedno od glavnih pitanja koje se često javlja vezano uz postporođajnu depresiju jest: otkada postoji ta bolest, dijagnoza i sam problem? Često se može čuti kako su

¹⁴ Vidi više na Rode.hr: <https://www.roda.hr/portal/porod/nakon-poroda/baby-blues-poslijeporodajna-depresija-i-psihoza.html>, posjećeno 22. 1. 2023.

današnje žene, osobito majke previše osjetljive i ćudljive, te kako su problemi poput postpartalne depresije izmišljene u novije doba kako bi se obitelj, a i samo društvo više posvetilo majkama. Nažalost, postporođajna depresija je postojala i mnogo ranije, vrlo vjerojatno u znatno nižem postotku nego li je to danas, ali treba se zapitati tko ili što je tomu doprinijelo. Uzevši u obzir kulturno okruženje, društveno stanje, medicinski i tehnološki napredak u zadnjih sedamdesetak godina možemo jasno vidjeti razlike u kvaliteti i načinu života. Pedesetih godina prošloga stoljeća jasno se znala uloga i svrha žene u obitelji. Njena glavna zadaća je bila rađati i odgajati djecu, brinuti o kući i obitelji, ponekad pomagati u poljoprivredi. Društvo nije bilo zainteresirano za pitanja psihičkog i psihološkog stanja uopće, a osobito žene. Sasvim je prirodno i normalno bilo rađati djecu, kako se to čini od nastanka svijeta. Društvo je bilo okrutnije prema ženi i svijet je bio prilagođen isključivo muškarcima. Žena je imala zadatak rađati što više, kako bi što više djece preživjelo, po mogućnosti muške djece koja će nastaviti obiteljsku lozu i naravno, pomagati u poslovima. Ako su i postojali problemi s depresijom nakon poroda, zanemarivali su se, skrivali i nije se pridavala pažnja kako novoj majci, tako ni njezinu stanju. Obitelji su živjele u zajednicama i u kući je bilo više žena, te bi tada brigu o novorođenčetu preuzela druga ženska osoba s ciljem da se majka što prije oporavi i nastavi život bez preuveličavanja stanja nakon poroda, jer kako su rodile sve žene prije nje, tako je i ona. Prisjećajući se svog poroda i prvih dana nakon njega, Majka iz teksta Ivane Bodrožić pamti mnoge muke. Muke su to koje su normalne, uobičajene, ali se malo kada o njima govori ili se govori uz uljepšavanje da se to sve zaboravi i da će brzo proći.

Hodam kao šestar, nakon tri dana, ne mogu sjediti na školjci, dok tiskam, mislim da će mi utroba zletjeti van, krvarenje ne prestaje. Nakon sedam dana obavila sam veliku nuždu, plakala sam na vanjskom WC-u, bilo mi je muka da netko čuje...(Bodrožić 2022: 201-202)

Danas su se stvari posložile nešto drugačije. Medicina je napredovala, društvo je osvještenije, zanimanje za unutarne stanje čovjeka sve češće dolazi u središte istraživanja i razmišljanja. Ženama je danas omogućeno birati porod kakav žele, naravno kada govorimo o urednim trudnoćama i urednim porodima. Buduća majka može odlučiti želi li prirodan porod ili operaciju carskim rezom, želi li primiti sredstva protiv bolova ili u kojem položaju želi roditi. Trudnoću i porod prati nekoliko

stručnjaka, a savjeta o ponašanju za vrijeme trudnoće, poroda i postpartuma zasigurno ne manjka. S razlogom naše majke, bake i prabake pomisle da je ženi ponuđeno sve na dlanu i još se usude žaliti. No, je li to usitinu tako? Niti jedna žena ne priželjkuje depresiju, osobito nakon takvog životnog događaja kao što je porod, no bolest ne bira i ne pita. Skriva li se odgovor na pitanje: „Kako smo mi nekada mogle, a one danas ne mogu?“, upravo u društvu. Napredak tehnologije omogućio je beskonačan pristup infomacijama, savjetima, prijedlozima i tuđim iskustvima. Pred buduću ili novu majku se daju ogromni zadaci koje se očekuje da bi trebala i morala ispuniti. Postoji bezbroj savjetnika za majke, trudnice, buduće trudnice, počevši od savjeta o oblačenju u vrijeme trudnoće, nakon poroda, nakon povratka na posao, do savjeta o prehrani, tjelovježbi i načinima kako biti savršena supruga, prijateljica, majka, kućanica, domaćica ali i u što skorije vrijeme poslije poroda – radnica. Žene su zatrpane savjetima što je najbolje, što je idealno, kako bi trebale, što treba njihovo dijete, što je neophodno. Društvo je izguralo na marginu ono najprirodnije i iskonsko – majčinski instinkt. Nije teško povjerovati kako žena koja devet mjeseci sluša o pričama o predivnom porodu, čaroliji uzimanja bebe u naručje i prekrasnim trenucima punim ljubavi čim kroče u obiteljski dom, ostanu zatečene i razočarane stvarnim stanjem. Od prvotnog zanemarivanja roditelje i novorođenčeta, postigli smo uspjeh da uvjeravamo buduće majke kako je majčinstvo čisti užitek u kojem u životu teče samo med i mlijeko. Žena koja se ne zaljubi u svoje dijete čim ga ugleda krvavo, plavo, izobličeno od traume zvane porod, brzo pomisli da s njom nešto nije u redu. Počinje osjećati krivnju ako odmah po porodu ne preuzme potpunu i samostalnu brigu o novorođenčetu, pritom pospremi kuću i spremi ručak, uz osmijeh na licu strpljivo probdije noći i noći uz bebu koju muče grčevi. Jer tako su navodno generacije prije nas. Majke su zakopane u savjetima o dojenju, dohrani, načinu brige o djetetu ili *babyhandlingu*¹⁵, postoje tečajevi za trudnice, tečajevi za majke, treninzi za majke kako bi se što prije vratile na staro stanje prije poroda. Na kraju dana, nova majka se osjeća potpuno bespomoćna, potpuno prazna i nemoćna s nametnutim osjećajem da ona zapravo nema pojma što joj je činiti s njenim čedom. Majka kao osoba je ponovno potpuno zanemarena. Zašto se očekuje da svoje tijelo, ranjeno od poroda treba što prije vratiti u „normalno stanje“? Zašto mora skrivati strije koje su uspomena

¹⁵ Ispravno postupanje s djetetom; postoji mnoštvo tečajeva i radionica kako bi budući ili novi roditelji naučili pravilno postupati s djetetom, obuhvaćaju teme pravilnog nošenja, hranjenja, presvlačenja i općenito ophođenja s djetetom

na ogroman uspjeh koje je njeno tijelo izdržalo kako bi novo biće donijela na svijet? Zašto se treba pretvarati da uživa u plaču koji joj zvoni u ušima i nakon što uspije uspavati dijete? Zašto lagati da je majčinstvo samo ljepota, smijeh i maženje? Čije standarde ljepote i majčinstva žena treba zadovoljiti kako bi se osjećala dobrom majkom i dobrom ženom?

Njezini urlici razbijali su me na komade, pitala sam se: je li ono što osjećam prema Tini kad šuti zaista ljubav ili samo užitak ovisnika kad dobije cigaretu? Je li ono što prema njoj osjećam kad zaurla zaista čista mržnja ili ipak samo umor smrdljive, zapuštene, mlade mame? (Rudan 2022: 87)

Napredovali smo barem u prihvaćanju očinstva kao ekvivalentnog roditelja naspram majke. Dakako, ne možemo uspoređivati ulogu majke i oca, osobito u prvoj godini djetetova života, ali društvenim nametanjem (ili čak potrebom) sve više žena se ranije vraća na posao nakon poroda i zato možemo vidjeti sve više očeva uključenih u svoje roditeljske dužnosti. Ako je bilo potrebno da se žene više emancipiraju kako bi i muškarci shvatili da djeca nisu samo briga majke nego i oca, nešto dobro se ipak dogodilo za obitelj. Iako, s druge strane, kao što smo naveli na početku, žene snose krivnju za veći broj propalih brakova i obitelji upravo iz razloga što su rastrgane između posla i obitelji. Žene se ranije vraćaju na posao kako bi priskrbile obitelji više novca, što oca dovodi u položaj ravnopravne brige o djetetu, a tada se očevi stavljaju na pijedestal a žene opet nisu dobre majke jer ne posvećuju dovoljno brige o odgoju djeteta. Kada smo prestali propagirati krilaticu *sretna mama, sretna beba*? Nakon poroda, obitelj treba biti najveća podrška majci i djetetu kako bi se opravili od poroda svojim tempom i naučili na novi način života. Ne treba stvarati pritisak na ženu da treba sve odmah i što prije. Postoji vrijeme za sve, pa tako i za oblačenje starih traperica, oblikovanje tijela i informiranje o svemu što je čeka u odgoju. Briga o djetetu doći će prirodno, majčinski instinkt, koliko god ne vjerovali u Majku prirodu, pobrinula se da nadvlada sve nedoumice. Svaka žena, kao i beba je drugačija, netko će se brže, netko sporije prilagoditi, naučiti i naviknuti na novonastalu situaciju, ali ako žena sama shvati da se teško nosi sa situacijom i da ne može sama, svakako treba potražiti pomoć, koja joj mora biti omogućena bez stigmatiziranja, marginaliziranja i omalovažavanja. Majčinstvo je najteži posao na svijetu i vrlo je važno biti zdrava mama, a tek onda može biti sretna mama pa i beba.

5.3. Abortus - pravo na život ili životno pravo

Pobačaj (abortus, pometnuće) je izgon ili odstranjenje ploda iz maternice prije isteka 28 tjedana trudnoće. Prema stupnju ili trajanju trudnoće pobačaj se dijeli u *rani* (do 16 tjedana) i *kasni* (17 do 28 tjedana). Prema kliničkim simptomima dijeli se u *prijeteći*¹⁶, *započeti*¹⁷, *u tijeku*¹⁸, *potpuni*¹⁹ i *nepotpuni*²⁰. Abortus može biti bez vrućice, povezan s vrućicom ili s teškom septičkom infekcijom. Ako plod u maternici odumire i ne dolazi do izbacivanja, naziva se zadržani pobačaj. Posebna je vrsta pobačaja kada se u maternici razvija korijalno tkivo bez ploda, tzv. *anembrionska trudnoća* koje se još naziva i *vještičje jaje*. Pobačaj između 22. i 28. tjedna, što znači da je masa ploda 500 do 999 g, ako plod pri rođenju pokazuje znakove života, prijavljuje se kao prijevremeni porod, jer takav plod ima danas mnogo izgleda da preživi. Hrvatska enciklopedija

Abortus je ubojstvo. Slažem se, život počinje začecem, abortus jest ubojstvo, ali u samoobrani, ili ti ili ja. (Rudan 2022: 36)

Vrlo je teško govoriti o pobačaju, to pitanje od iznimne važnosti izaziva stalne prijepore u društvu. Dok jedni govore o pravu na život majke, drugi se zalažu za život nerođenog djeteta. Jedni žele pravo na slobodu izbora žene, drugi žele pravo odlučivanja oca djeteta o njegovoj sudbini. Neke argumente ćemo navesti, ali najvažniji cilj je osvijestiti samu složenu problematiku pobačaja za majku koja se to ne odluči biti.

Ti si moj izbor jer nisam znala što ću roditi, da sam znala, ti bi bila moj abortus. (Rudan 2022: 185)

Promatrajući pobačaj s pravne strane, složenost te problematike otvara se kroz različita pitanja: počevši od pobačaja maloljetnica, eugeničkih pobačaja, informiranosti i pristanka majke do prava oca i slično. Iako se u povijesti pobačaj koristio kao vrsta kontracepcije i u tom smislu sredstvo kontrole rađanja, u novije je vrijeme, zbog iznimnog napretka medicine i medicinske dijagnostike, pobačaj je

¹⁶ *abortus imminens*

¹⁷ *abortus incipiens*

¹⁸ *abortus in tractu*

¹⁹ *abortus completus*

²⁰ *abortus incompletus*

uglavnom način prekida trudnoće zbog malformacija djeteta ili opasnosti po zdravlje i život trudnice. Svi ti razlozi su međutim manje sporni od onih koji proizlaze iz odluke žene da prekine neželjenu trudnoću. Tada se, kao u tekstu Ivane Bodrožić, u pitanje dovodi pravo žene da odlučuje o vlastitu životu:

Nije to ništa strašno, ajde, ne boj se, nema koja to nije prošla. Strašnije je da si još jednu kuglu oko noge zavežeš, ako ne možeš, ne možeš. Valjda i mi smijemo da kažemo šta hoćemo, valjda se to i nas tiče. (Bodrožić 2022: 225)

Različiti su razlozi za takve odluke. Nekada su oni ekonomske prirode (roditelji nisu dovoljno financijski i materijalno stabilni za podizanje djeteta), ponekad žena sebe ne smatra dovoljno zreloom ili spremnom za majčinstvo, ponekad je to očeva nezainteresiranost za dijete ili nedovoljno podrška okoline (Hrabar 2015: 4-5)

Jušto, dite je blagoslov, kaže Marija. Ali ne uvik. Pape neće dat da se vinčan za Pavu, pa ko zna oću li i dite smit zadržat. (Savičević Ivančević 2022: 30)

Ma koliko to pitanje sporno, čini nam se da je jedino valjano osiguravanje mogućnosti legalnoga obavljanja pobačaja. Zasiurno treba raditi na podizanju svijesti o kontracepciji, prekidu trudnoće ili početku života, tako da pobačaj ne bi bio vrsta kontracepcije, ali jednom kada žena odluči napraviti pobačaj (a to bi trebalo biti pravo ostavljeno na izbor ženi), društvo bi trebalo učiniti sve da se barem sačuva njezin život. A legalni pobačaj je jedini put koji to omogućava.

„Nisam luda, ali hoću da se riješim, ne mogu više, ne želim ponovo“. Tek tad ujni postane jasno, to je drvo s kojeg su i druge skakale, ako ne bi imale pelina i kleka, ako ne bi pomoglo jahanje i dugo sjedenje u koritu s vrelom vodom. (Bodrožić 2022: 224)

Često je predmet rasprava i otac, odnosno uvažavanje njegove želje ili odluke. Ovdje su stvari nešto drugačije. Koliko god otac bio roditelj djetetu kao i majka, otac ima mogućnost sam odlučivati o tome koliko će i na će koji način će sudjelovati u trudnoći, a zatim i u životu svoga djeteta. Otac ima pravnu obavezu doprinositi djetetovu uzdržavanju, a ako žive u istom kućanstvu, teško može izbjeći kontakt s djetetom. Ali je svejedno ocu ostavljena na izbor veće mogućnost odlučivanja, do s druge strane različita istraživanja pokazuju da je očevo sudjelovanje u odgoju djeca i dalje poražavajuće malo te da otac i dalje ima manju ulogu u životu djeteta od majke.

Macina mama, gospođa Novak, kao mlada udovica bez djece ostala je živjeti u zajednici s muževom rodbinom. Sina joj je napravio mužev brat, čovjek koji je u istoj kući već imao svoju obitelj. (Savičević Ivančević 2022: 35)

Jasno je protumačiti koliko je žena nekada bila nezaštićena, osobito bez muškarca. Njezina je zadaća bila rađati djecu i odgajati ih, a o financijskim, stambenim i egzistencijalnim pitanjima uopće nije ni smjela odlučivati a pogotovo nije mogla.

Sigurno je da otac ne mora prolaziti kroz sve neugodnosti, možda čak i opasnosti trudnoće, pa i poroda. Treba priznati da sve više očeva dobrovoljno odabiru prisustvovati porodu i aktivno se baviti odgojem djece, no očevi i dalje dakle imaju mogućnost izbora koju žene nemaju. Ženin se život (odlučila roditi ili ne) mijenja iz korijena i to je činjenica koja se ne može osporiti i koja bi trebala biti posve dakle dovoljan razlog zbog kojega bi prednost pri odlučivanju o zadržavanju djeteta trebale imati žene, a ne muškarci.

Nakon nekog vremena upoznala je oficira koji joj je napravio Macu i zatim ih obje napustio. (Savičević Ivančević 2022: 35)

6. ŽENA-MAJKA-RADNICA

Unatoč mnogim i velikim pozitivnim promjenama koje su se tijekom prošloga i ovoga stoljeća dogodile na polju ženskih prava, može se ipak kazati da i danas postoje različiti oblici neravnopravnosti, a kad su u pitanju prava žena koja se vezuju uz pravo na rad koje osigurava ravnopravnost pri zapošljavanju, radnim obvezama i davanjima poslodavaca. Osnovni i najčešći problemi su razlike u plaći (a za isti posao), teže afirmiranje i napredovanje u poslovnome svijetu, ali i uvijek prisutan problem neplaćenog ženskog rada u kućanstvu: opterećenost žene obvezama unutar obitelji i kućanstva i dalje je uglavnom uvelike veće od one koju snosi muški dio para. Jedan od glavnih uzroka takvom stanju stoji u činjenici da je organizacija rada u većini zemalja podređena muškarcu i njegovim osobinama, dok se posebnosti i osobine žene- majke–radnice zanemaruju. S druge pak strane, „dvostruka prisutnost“ žene — u obitelji i na poslu — donijela je neke značajne promjene kako za samu ženu, tako i za obitelj te čitavo društvo.

Rad kao središte života jest naime važan faktor u odabiru preferencija životnog stila. Damjanić (2014: 33) ističe da radno orijentirani muškarci i žene su ti kojima je posao središte njihovog identiteta i njihovog životnog stila. Radno orijentirane žene i kućanski modeli je manje zastupljen model, dok je adaptivna grupa žena najdominantnija. Stereotip žene koja je u adaptivnom modelu jest da ona traži balans između posla i obitelji, dok radno orijentirane žene najčešće nemaju djece jer su posvećene karijeri, dok žene koje su domaćinski orijentirane, u potpunosti posvećene svojem domu. Tako 1/3 žena u istraživanju koje je provela Damjanić vjeruje kako su dom i djeca najvažniji element njihova života, 28% smatra da žene trebaju kombinirati obiteljski život i posao, dok 20% žena smatra kako žene ne mogu kombinirati te dvije stvari. Od žena koje imaju financijsku zaštitu 1/5 smatra kako bi trebale u potpunosti biti posvećene djeci, dok 3/4 smatra da bi trebale imati posao na pola radnog vremena, dok samo 5% majki smatra da treba raditi puno radno vrijeme. Ukupno se pokazuje da su žene koje su domaćinski orijentirane i dalje u manjini, s time da žene koje su u potpunosti posvećene karijeri predstavljaju raritet (usp. Damjanić 2014: 33).

Zašto moderne žene misle da je ono što je oduvijek bilo neprirodno danas prirodno? Zato jer mogu gutati ogromne količine hormona pa roditi u osamdesetoj? Zato jer nijedna mlada „uspješna žena“, a „uspješna žena“ je ona koja radi dvadeset sati dnevno, ne može istovremeno biti i dobra majka? Ali dobra majka ne može biti ni žena u pedesetoj dok na uveloj sisi drži bebu staru deset dana. (Rudan 2018 : 196)

Tako otvara ovo pitanje Vedrana Rudan. San svake žene majke-radnice istodobno je graditi uspješan obiteljski život i poslovnu karijeru. Moto koje to pokriva jest da sposobna žena (ista ona „idealna“ majka, pretpostavimo) sve može:

Može li se biti uspješan biznismen ili slavna pjevačica i dobar otac i dobra majka? Ne može. To jedno drugo isključuje. (Rudan 2018: 225)

Odnos karijere i obitelji danas predmet ozbiljne rasprave, osobito u zapadnom društvu koje je organizirano na kriterijima produktivnosti. Teško se stoga posvetiti isključivo obitelji, a većina se žena zbog toga mora odlučiti ili za obitelj ili karijeru (usp. Volarević 2012: 236).

ZAKLJUČAK

Što je majčinstvo? Koja je majka dobra (idealna ili prava) majka? U čemu je razlika između prave majke i majke nemajke? Tko ima pravo odlučivanja o pitanju abortusa? U čemu je sve težina usklađivanja radnih obveza i majčinstva? – sve su to pitanja za koja smo smatrali da su ključna kad je riječ o suvremenom majčinstvu.

U ovom smo se diplomskom radu bavili konstrukcijom majčinstva u suvremenom hrvatskom književnom i kulturnom kontekstu. Analizirali smo reprezentaciju majčinstva u izabranim romanima hrvatskih književnica Olje Savičević Ivančević, Ivane Bodrožić i Vedrane Rudan. Također, proučili smo razne savjetnike i priručnike o roditeljstvu te internetske stranice i blogove koje pišu majke kako se oblikuje suvremeno (vlastito) iskustvo bivanja majkom.

U mnogo čemu, ovaj je rad autobiografski obilježen. Ispod znanstvenoga i objektivnoga stila kojemu se nastojalo težiti, vrlo često promalja i neki drugačiji. Ponekad pjesnički intoniran, ponekad odviše kolokvijalan, sasvim sigurno ponekad odviše subjektivan. Moglo bi se reći čak i emotivan. Osim stila, tu je i pristup. Upravo kao i srodni problemi koji je pak najjednostavnije bilo zaobići u dijelovima u kojima se donose definicije nekih pojmova, statistički podaci i njihova analiza. Drugim riječima, tzv. objektivni pristup kakav odgovara zadanim propozicijama diplomskoga rada kakve su se nastojala poštivati. No u zaključku svejedno bih si dopustila slobodu pisanja u prvom licu, a zajedno s prelaskom na prvo lice i otvaranje tema koje dolaze iz vlastita iskustva.

Iz osobnoga mi se iskustva čini da je biti majka najljepši „posao“ na svijetu, ali i najteži. Vrlo često i romani koji su analizirani upućuju na to koliko je majčinstvo često iscrpljujuće. Majka nema radno vrijeme ni slobodne dane, majka se rodi u jednom trenutku koji nikada više ne prestaje. Majke uglavnom imaju prevelika očekivanja od sebe čemu uvelike pridonose društvene mreže na kojima se javnosti izložene majke često znaju prikazivati u najboljem izdanju. Ništa loše nema u takvom prikazivanju, ali treba biti svjestan činjenice da to nije cjelodnevno izdanje i da to nije realnost koju ljudi žive svakodnevno.

Nakon trudnoće i poroda, uhvativši se u koštac sa svim informacijama o majčinstvu koje su samo stizale iz dana u dan, odabir teme ovoga diplomskog rada bila je

najbolja, a možda u tom trenutku i jedina tema o kojoj bih mogla toliko srdačno i sa žarom pisati i govoriti. Stoga mi je izuzetno drago da sam svoje dosadašnje obrazovanje mogla završiti upravo ovom temom i to u trenutku kada po drugi put postajem majka.

Kako sam za vrijeme studiranja bila iznimno posvećena fakultetskim obavezama (bila sam, da pojednostavnim, *prava štreberica*), tako sam štreberski pristupila i prvoj trudnoći. Tek tada sam shvatila koliko postoji pravila, odabira, krivih i pravih odluka i nedoumica oko stvari koje sam zamišljala da dolaze prirodno – a i dolaze. Najveća pogreška koju trudnica ili mlada majka može napraviti jest previše čitati. I pritom mislim *zaista* previše. U priručnicima, savjetnicima i internetskim blogovima se pronalazi mnoštvo korisnih informacija i to je u današnje vrijeme najbrži način kako riješiti kakvu neudomicu u situaciji kada treba brzo reagirati. Problem nastaje što ne postoje granice; što ne postoji segment majčinstva koji na internetu nije opisan kao ispravan ili pogrešan. Mogli biste potpuno zanemariti svoj majčinski instinkt (ili zdrav razum) jer priručnici, savjetnici i blogovi će vam reći sve – i to zaista sve. Majke koje su to postale prije koji tjedan ili mjesec su sada stručnjakinje u području majčinstva. Svi znaju kada je vaše dijete gladno, kako ga treba obući, što ga boli, kada treba jesti, što treba jesti, kako treba spavati, kako se s njim igrati. Mlada majka mora biti upućena u „budne prozore“, u skokove u razvoju, najbolje namirnice za početak dohrane. Više ne vjerujemo majkama i bakama jer one su odgajale neku potpuno „drugačiju“ djecu, ne vjerujemo liječnicima o izboru cjepiva jer nam žele „razboljeti“ djecu. S druge strane upijamo svaku riječ profesionalnih savjetnika za autosjedalice, stručne savjetnice za nošenje djeteta (u nosiljkama) i doktoricama nutricionisticama za prehranu bebe. Znamo sve o ispravnom ergonomskom položaju i ne vjerujemo jeftinim kolicima i autosjedalicama na tržištima jer sigurno nisu prošli ADAC testiranje.

Zanimljivi su i frustrirajući sljedeći savjeti koji nisu nimalno ironični i sarkastični, ali su itekako kontradiktorni. To su savjeti da *majka treba tražiti pomoć, ali treba biti neovisna i samostalna. Otac treba više sudjelovati, ali majka je nezamjenjiva. Žena treba raditi i biti zaposlena, ali svakako barem nekoliko godina ostati kod kuće s djetetom. Majka se treba što više odmarati, ali dom i njezin fizički izgled trebaju biti besprijekorni. Majka si smije dopustiti nekoliko kilograma viška, ali se potruditi to skinuti u što kraćem roku.*

I tako trudnice već od najranije trudnoće počinju paničariti uglavnom misleći kako ne mogu sve to pohvatati; što je uostalom istina. Jer ne možete biti sve: majka, supruga, kućanica, prijateljica, a osobito i radnica – u punom radnom vremenu.

Iznimno je važno istaknuti da suvremeno majčinstvo podrazumijeva povišenu društvenu odgovornost koja se stvara hiperprodukcijom savjetnika i stručnih pogleda na majčinstvo, a što sa sobom nosi problem majčinske krivnje uz koji se onda vezuje i pitanje prave i neprave majke. Na taj način se dolazi i do samoprozivanja nemajki. Uglavnom su to žene kojima je dosadilo ugađati tuđim standardima kako bi u nečijim očima ili prema nečijim knjigama bile savršene majke. A savršene majke, bez obzira jesu li one biološke ili ne, sve su one koje svoje dijete vole, brinu o njemu, posvećuju mu pažnju i pružaju sigurnost i utjehu.

To je misao s kojom mislim da bi bilo prikladno zaključiti ovaj rad.

LITERATURA

Bešlagić, J., Bakrač, A., Hodžić, A., Bajramović, E. 2021. *Utjecaj usklađivanja privatnog i profesionalnog života na mentalno zdravlje žena radnica u vezi s ostvarivanjem prava na rodiljni dopust*. SIGURNOST 63 (3) 273 - 285

Blache, Réne-Henri et. al. 1884. *Higijena i fizično odgajanje djece u prvo doba života* Dubrovnik: Tipografija Flori. Preveo Niko Selak

Bodrožić, Ivana. 2022. *Sinovi, kćeri*. Hermes, Zagreb

Breda Keglević, Marieta. 1971. *Odgovorno očinstvo i majčinstvo u svjetlu obiteljske svakidašnjice*. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 26. No. 3

Damjanić Zdenka. 2014. *Komunikacijsko usklađivanje poslovnog i obiteljskog života; Utjecaj na majčinstvo*. *Mediji, kultura i odnosi s javnostima*, Vol. 5 No.1.

Ferina, Zrinka. 2010. *ŽENE BEZ DJECE, IZ PRINCIPA: Biti majka? Ne, hvala!*. Nacional br 774. Zagreb.

Hameršak, Marijana. 2009. *Majčinstvo i savjetnici: Od Mulihova Poszla Apostolskog do Budizma za majke*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Hendelja, Iva. Bartolac, Andreja. 2021. *Iskustvo tranzicije u majčinstvo i promjene okupacijskog životnog stila mladih majki*. *Ljetopis socijalnog rada*. Zagreb

Hrabar, Dubravka. 2015. *PRAVO NA POBAČAJ – PRAVNE I NEPRAVNE DVOJBE*. Zbornik pravnog fakulteta u zagreb, Vol.65 No 6

Majcen, Terezija. 1972. *Žena-majka danas*. *Bogloslovska smotra*, Vol. 42. No1

Mihaljević. Damirka. 2016. *Što je feminizam ostvario*. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 20 No. 1-2.

Pernar, Mirjana. 2010. *Roditeljstvo*. Zavod za kliničku, zdravstvenu i organizacijsku psihologiju. KBC Rijeka. Rijeka

Plasaj, Dragica. 1990. *Žena, majka i odgajateljica*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 45 No. 6.

Reić Ercegovac, Ina. Penezić, Zvezdan. 2011. *Zadovoljstvo životom, depresivnost i stres kod žena tijekom trudnoće i prve godine postpartalno - uloga osobina ličnosti, zadovoljstva brakom i socijalne podrške*, Naklada Slap, Zagreb

Rudan, Vedrana. 2022. *Doživotna robija*. V.B.Z.. Zagreb

Rudan, Vedrana. 2018. *Život bez krpelja*. V.B.Z.. Zagreb

Savičević Ivančević, Olja. 2022: *Ljeta s Marijom*. Fraktura. Zagreb

Trstenjak, Davorin. 1886. *Dobra kućanica*. Zagreb

Velagić, Zoran. 1996. *Misionar, žena i obitelj u osamnaestom stoljeću*. Otium. Časopis za povijest svakodnevice 4/1-2, Zagreb

Vidmar Horvat, Ksenija. 2013. *Imaginarna majka. Rod i nacionalizam u kulturi 20. stoljeća*. Zirone. Ljubljana

Volarević, Marijo. 2012. *Novi feminizam i kulturna promocija žene majke-radnice*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol. 67. No. 2.

Internetski izvori

Anonymus. (n.d) *Wish mama: Razni tipovi majki*
<https://www.wishmama.hr/roditeljstvo/rezervirano-za-mame/razni-tipovi-majki/>
pristupano 4. 1. 2023.

Hrvatska enciklopedija <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19203>
pristupano 13. 12. 2022.

Josipović. Nevena. 2018. *Mama drama. MAJKA VS (NE)MAJKA*. 6. 9. 2018.
<https://www.mama-drama.com/majka-vs-nemajka/> pristupano 11. 1. 2023.

Jurković, Maja. 2015. *She.hr: Što zaista znači biti majka ali nije u redu reći naglas*.
5.2.2015 <https://she.hr/sto-zaista-znaci-biti-majka-ali-nije-u-redu- reci-naglas/>
pristupano 9. 1. 2023

IvaGS (n.d.) *Rode* <https://www.roda.hr/portal/porod/nakon-poroda/baby-blues-poslijeporodajna-depresija-i-psihoza.html> pristupano 7. 1. 2023.

Jezikoslovac <https://jezikoslovac.com/word/rjx1> pristupano 9. 12. 2022.

Kapović. Lara. 2022. *Miss 7: Da, žena sam. Ne, ne želim biti majka!*
<https://miss7.24sata.hr/lifestyle/da-zena-sam-ne-ne-zelim-biti-majka-o-odluci-o-nemajcinstvu-progovorile-i-hrvatske-glumice-40754> pristupano 30. 12. 2022.

Kontekst <https://www.kontekst.io/hrvatski/bri%C5%BEa%20majka> pristupano 27. 12. 2022.

Mioč, Eva (n.d.) *Wish mama: Uloga majke*

<https://www.wishmama.hr/roditeljstvo/savjeti-za-roditelje/uloga-majke> pristupano 3. 1. 2023.

Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19, 47/20 <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>

Pleić Tomić, Barbara.2014. Muf: *Sjaj i bijeda majčinstva*
<https://muf.com.hr/2014/03/27/sjaj-i-bijeda-majcinstva/> pristupano 30.12.2022.

Pleić Tomić, Barbara. 2015. Muf: Što čini lošu majku

<https://muf.com.hr/2015/02/05/sto-cini-losu-majku/> pristupano 17. 12. 2022.

Schmidichen, Tea. (n.d.) *Vox feminae: Agatha Cristie – samozatajna kraljica krimića*
<https://voxfeminae.net/strasne-zene/agatha-christie-samozatajna-kraljica-krimica-2/>
pristupano 12. 1. 2023.

Šarić, Mirna. 2022. *Supermame: Žene koje nisu mame a htjele su biti*
<https://supermame.hr/2022/05/05/zene-koje-nisu-mame-a-htjele-su-bit/> pristupano
20. 12. 2022.

Školski rječnik hrvatskoga jezika: <https://rjecnik.hr/search/?strict=yes&q=majka>,
pristupano 5. 12. 2022.

UNIQUORNER <https://www.uniqorner.com/psihologija/sta-znaci-bit-majka> pristupano
27. 12. 2022.

Vujčić Vračević, Maja. 2018. *Mamologija: Jeste li vi moderna (ne)majka*
<https://mamologija.com/2018/05/24/jeste-li-i-vi-moderna-nemajka/> pristupano 17. 12.
2022.

Vujčić Vračević, Maja. 2019. *Mamologija: Smiju li mame priznati da im je teško*
<https://mamologija.com/2018/11/19/smiju-li-mame-priznati-da-im-je-tesko/> pristupano
27.12.2022.

Zaimović, Iva. 2022. *Super mame: Majčinstvo – predivno iskustvo zbog kojeg često zaboravimo na sebe*
<https://supermame.hr/2022/08/29/majcinstvo-predivno-iskustvo-zbog-kojeg-cesto-zaboravimo-na-sebe/> pristupano 11. 1. 2023.

SAŽETAK

Rad obrađuje temu žene kao majke i njezine uloge u majčinstvu. Obradili smo romane Vedrane Rudan *Život bez krpelja* i *Doživotna robija*, Ivane Bodrožić *Sinovi, kćeri* te Olje Savičević Ivančević *Ljeta s Marijom*. Usporedo s romanima istraživali smo razne mrežne stranice koje pišu o majčinstvu, ženama te savjetuju roditelje, osobito majke kako popraviti svoju ulogu i dovesti ju do savršenstva. Istovremeno se bave temama nemajki, odnosno nemajčinstva koje se sve više ističe kako bi se smanjio pritisak na žene koje ne ostvaruju uvjete idealne majke po parametrima današnjih stručnjaka za odgoj djece.

Što je majčinstvo? Koja je majka **dobra (idealna ili prava)** majka? U čemu je razlika između **prave majke** i **majke nemajke**? Tko ima pravo odlučivanja o pitanju abortusa? U čemu je sve težina usklađivanja radnih obveza i majčinstva? – sve su to pitanja za koja se smatra da su ključna kad je riječ o suvremenoj reprezentaciji majčinstva sadašnjem književnom i kulturnom kontekstu.

Ključne riječi: dobra majka, majčinstvo, nemajka, savjetnici o majčinstvu, suvremena hrvatska književnost.

SUMMARY

The paper deals with the topic of women as mothers and their role in motherhood. We covered the novels of Vedrane Rudan *Život bez krpelja* and *Doživotna robija*, Ivana Bodrožić's *Sinovi, kćeri* and Olja Savičević Ivančević's *Ljeta s Marijom*. Along with the novels, we researched various websites that write about motherhood, women and advise parents, especially mothers, on how to improve their role and bring it to perfection. At the same time, they deal with the issues of non-mothers, that is, motherlessness, which is increasingly emphasized in order to reduce the pressure on women who do not meet the conditions of an ideal mother according to the parameters of today's child-rearing experts.

What is motherhood? Which mother is a good (ideal or real) mother? What is the difference between a real mother and a non-mother? Who has the right to decide on the issue of abortion? What is the difficulty of balancing work obligations and motherhood? - these are all questions that are considered to be crucial when it comes to the contemporary representation of motherhood in the current literary and cultural context.